МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра української філології

Кваліфікаційна робота
з методики навчання української мови / літератури на тему

«МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»

студента групи СОукр 04-23
філологічного факультету освітніх технологій
за освітньо-професійною програмою «Українська мова і література, англійська мова»
зі спеціальності 014 Середня освіта,
предметної спеціальності 014.01 Середня освіта Українська мова і література
денної форми здобуття освіти
Скляренка Олександра В'ячеславовича

Допущений до захисту
«___» _____ ____ року

Завідувач кафедри

_____ _____
(підпис) *(ПІБ)*

Науковий керівник –
доктор філологічних наук,
професор Баган Мирослава Петрівна

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

Київ – 2024

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
KYIV NATIONAL LINGUISTIC UNIVERSITY

Department of Ukrainian Philology

Qualification work
on methods of teaching Ukrainian language / literature on the topic

‘METHODS OF FORMING SPEECH ETIQUETTE IN SENIOR PUPILS OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS’

by a student of the group SOukr 04-23
of the Faculty of Philology of Educational Technologies
under the educational and professional programme ‘Ukrainian Language and Literature, English Language’
in the speciality 014 Secondary Education,
subject speciality 014.01 Secondary education Ukrainian language and literature
full-time form of education
Skliarenko Oleksandr Viacheslavovych

Admitted to the defence
‘___’ _____ ____ year

Head of the department
_____ _____
(signature) (full name)

Scientific supervisor
Doctor of Philology,
Professor Bahan Myroslava Petrivna

National scale _____
Number of points _____
ECTS assessment _____

Kyiv – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....*4*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ МОЛОДІ.....*7*

1.1. Роль мовленнєвого етикету в сучасному суспільстві 7

1.2. Особливості мовлення сучасної української молоді старшого шкільного віку 13

1.3. Чинники формування мовленнєвого етикету 18

1.4. Методологія формування мовленнєвого етикету молоді в закладах загальної середньої освіти.....23

Висновки до розділу 1 27

РОЗДІЛ 2. МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ДИНАМІКА ЦІННОСТЕЙ.....*28*

2.1. Ставлення сучасної української молоді до етикету: соціолінгвістичне опитування.....28

2.2. Роль і види компліментів у спілкуванні сучасної молоді.....31

2.3. Специфіка міжособистісного спілкування молодих українців.....35

2.4. Особливості мовленнєвого етикету молоді у віртуальному просторі 37

Висновки до розділу 2 47

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....*49*

3.1. Формування мовленнєвого етикету на уроках 49

3.2. Позаурочні виховні заходи: вимоги сьогодення.....52

3.3. Інноваційні методи формування мовленнєвого етикету 60

Висновки до розділу 3 61

ВИСНОВКИ.....64

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 69

ДОДАТКИ 77

SUMMARY 87

ВСТУП

Сьогодні український мовленнєвий етикет зазнає багатьох трансформацій, особливо у спілкуванні сучасної молоді. Засоби його вираження є унікальними з присутнім елементом етнічності.

Актуальність обраної теми не викликає сумнівів, адже ми живемо в інформаційному суспільстві та постійно взаємодіємо один з одним. Цінно проаналізувати внесок сучасної молоді у збагачення українського мовленнєвого етикету. Він є важливою частиною мовної картини світу носіїв української мови, концентрує питання проблематики спілкування та взаєморозуміння.

Вагомий внесок у процес мовної модифікації етикету забезпечила онлайнова комунікація. Це зумовлено великою популярністю інтернету та широким використанням її для творчої самореалізації сучасних молодих людей. Цей аспект викликає зацікавлення спеціалістів різних галузей, зокрема, педагогів і психологів. Його поява є викликом сучасності й потребує окремого дослідження.

Дослідники вважають, що становлення мови та навичок спілкування молоді у сучасному світі здебільшого відбувається у віртуальному просторі (Л.В. Кравець, О.І. Горошко, С.К. Херрінг і Н.С. Берон). Проте специфіка нинішнього мовленнєвого етикету була досліджена на основі традицій народного мовлення українців. Вивчення національного характеру мовних етикетних формул представлено в багатьох працях сучасних педагогів-лінгвістів (навчальний посібник О.П. Мазуркевич і В.П. Дячук).

Окремої уваги потребує питання формування мовленнєвого етикету здобувачів середньої освіти, а саме учнів старших класів. Актуальним є питання пошуку дієвих методик викладання правил мовної поведінки у різних сферах життя. Важливою педагогічною проблемою є навчити учнів вільно володіти культурою мовлення.

Мета дослідження – виявити трансформації мовленнєвого етикету сучасної української молоді та запропонувати нову ефективну методику його формування.

Завдання:

1. Розкрити теоретичні засади розвитку та становлення мовленнєвого етикету.
2. Систематизувати матеріали щодо дослідження мовленнєвого етикету і встановити їх хронологічну послідовність.
3. Провести аналіз сучасних мовних конструкцій онлайн-комунікації підлітків.
4. Сформулювати педагогічні умови для якісного формування етики мовлення у підлітків.
5. Виявити ефективні інноваційні методики для навчального процесу учнів старших класів загальноосвітньої школи.
6. Представити детельну концепцію проведеного дослідження.
7. Запропонувати методику формування мовленнєвого етикету на уроках і позаурочних заходах.

Об'єкт дослідження – мовленнєвий етикет сучасної української молоді (переважно учнів старших класів).

Предмет дослідження – педагогічні та лінгвістичні методики формування культури мовлення.

Методологія. Для вирішення встановлених завдань нами використані наступні методи дослідження: 1) загальнонауковий (узагальнення наукової та педагогічної літератури); 2) лінгвістичний (визначення мовних етикетних конструкцій); 3) анкетування; 4) педагогічний експеримент.

Новизна отриманих результатів. Проведено детальний аналіз аспекту компліментарності молодіжного спілкування. Виявлено тенденцію до інформальності мовленнєвого етикету та явище компліментарної стриманості. Також нами висвітлені модифікації спілкування сучасних

молодих людей у віртуальному просторі. Представлені шляхи подолання встановлених проблем.

Практичне значення. Зібрані та представлені в роботі матеріали апробовано в "Педагогічному коледжі №272 імені В.О.Сухомлинського" в період з вересня по жовтень 2024 року. Вони можуть бути впроваджені до навчального процесу в інших загальноосвітніх закладах. Основна мета – вдосконалення методики викладання учням старших класів етикету мовлення для налагодження їх якісної міжособистісної взаємодії.

Апробація дослідження відбулася на Міжнародній науково-практичній конференції “Ad orbem per linguas / До світу через мови” 17 травня 2024 р. Також результати наукових пошуків оприлюднено у статті: Баган, М., Скляренко, О. (2024). Мовленнєвий етикет сучасної української молоді: динаміка комунікативних орієнтирів. Speech etiquette of contemporary Ukrainian youth: dynamics of communicative guidelines. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 27. No 1. 2024

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг – 88 сторінок. Робота містить 3 таблиці, 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ МОЛОДІ

Важливим й водночас нелегким завданням є донести до підлітків норми поведінки в суспільстві, правила чемності, шляхи полегшення спілкування один з одним. Наведені поняття передає термін французького походження – «*етикет*» (Словник іншомовних слів, 1977, с. 260).

У теперішній час прийнято виділяти та використовувати такі різновиди етикету як: спілкувальний (охоплює вербальні й невербальні комунікації), мовний і мовленнєвий. У нашій роботі ми розбираємо особливості та акцентуємо увагу саме на мовленнєвому етикеті. Це загальноприйнята система, яку складають принципи коректності, порозуміння та взаємної поваги співрозмовників. Система мовної етики сповнена повсякденними, стереотипними конструкціями.

1.1. Роль мовленнєвого етикету в сучасному суспільстві

Для якісного функціонування людина потребує оволодіння системою зовнішньої культури. Цією системою є мовленнєвий етикет. Дане поняття охоплює різноманітні сфери життя.

Мовленнєвий етикет або так звана мовленнєва поведінка є комплексним поняттям. Цей термін містить наступні дефініції: опанування правил ведення бесіди, оволодіння навичками культури спілкування, самоконтролю мовленнєвої поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях, набуття почуття такту до співрозмовника.

Термін "*мовленнєвий етикет*" охоплює низку процесів: дотримання стійких мовних формул, встановлення контакту співрозмовників, надання бесіді відповідної тональності, налагодження соціальних стосунків, комфортне спілкування (Баган & Скляренко, 2024, с. 10). Важливо усвідомлювати, що етикет визначає наші соціальні ролі, адже за допомогою

етикетних формул ми підтримуємо й визнаємо соціальний статус комунікативних партнерів, демонструємо свою повагу до них чи підтримку. Цікавою думкою поділився І. С. Пентилюк (2011), який відводить мовленнєвому етикету роль регулятора спілкування, а саме «сукупність правил поведінки, що регулюють зовнішній прояв людських взаємовідносин» (с. 212). Такої ж думки дотримується О. Проценко (2004), філософ стверджує, що правило мовної поведінки мають «регулятивний механізм соціальних відносин і сприяють втіленню морального в еталони та стереотипи поведінки, що позитивно впливає на процес соціалізації й адаптації особистості» (с. 5).

Мовленнєвий етикет багатий різними функціями, див. рис. 1.1.

Рис. 1.1. **Призначення мовленнєвого етикету**

Роль етики спілкування мегаважлива й різноаспектна, їй властива комунікативна роль (встановлення й збереження стосунків, індивідуальних чи соціальних); конотативна роль (ввічливе поводження членів колективу один з одним); регулятивна (контроль характер стосунків між співрозмовниками); імперативна (функція впливу – жести, вербальний контакт); звертальна (привернення уваги слухача); емоційно-експресивна роль (має право на існування, але не завжди доречна).

Я систематизував огляд літератури (зокрема педагогічної, лінгвістичної) щодо інтерпретації різними філософами й ученими поняття мовленнєвого етикету. Результати представлені в таблиці 1.1.

Табл. 1.1.

Підходи до витлумачення мовленнєвого етикету

Філософи / дослідники	**Праці й основні тези**
Філософ Конфуцій	Вчення про необхідність “культури, поведінки, відданості і довіри”; розроблення концепції ідеальної людини – гуманної, справедливої та ввічливої.
Петрус Альфонсі	Трактат “Дисципліна клерикаліс” (правила введення розмови, прийому гостей)
Володимир Мономах	Праця “Повчання” (філософська основа виховання особистості, поведінки людей).
Григорій Сковорода	Курс “Християнського добронравія” – (в основі лежать норми і правила суспільної й особистої поведінки українського етносу); Критерій людського існування - “сердечне Я”, а якості вихованої людини – доброчесність, порядність, що забезпечують повноцінність етикетних норм і правил.

Н. Формановська	Характеристика мовленнєвого етикету з соціолінгвістичних та методичних позицій; Акцент уваги на постулатах ввічливості, визначила мовні етикетні конструкції, які пов'язані з типовими ситуаціями спілкування, розкрила їхні відмінності в різних мовах.
Т. Ладиженська	Дослідження практичного засвоєння мовленнєвого етикету на уроках рідної мови.
В. Сухомлинський	Висвітлив проблему формування мовленнєвого етикету учнів, показав важливість і значну потребу етикетного спілкування в житті людей, самовиховання в спілкуванні, основою якого є знання етикетних знаків доброзичливого ставлення до людей.
Колективи О. Афанасьєвої, А. Добровича, В. Кан-Каліка, А. Мудрика	Розкриття виховного аспекту комунікативності.
Колективи М. Вашуленка, Л. Варзацької, О.Лобчук, О. Мельничайко, Н. Васильківської, С. Дорошенка, С. Дубовик та ін.	Розгляд проблеми мовленнєвого спілкування в загальному плані.

В.Н. Шеломенцев	Мовленнєвий етикет як форма «нормативного мовної поведінки в суспільстві між представниками єдиної нації», у вузькому сенсі – як «функціонально-семантичне поле одиниць доброзичливого, ввічливого спілкування в ситуаціях звернення і залучення уваги, знайомства, вітання, прощання, вибачення, подяки, поздоровлення, побажання, прохання, запрошення, ради, пропозиції, згоди, відмови, схвалення, компліменту, співчуття і т. д.»

Історія виникнення мовленнєвого етикету постає з живої народної педагогічної практики, метою якої є шанування людської гідності. Народна педагогіка має вимогливе ставлення до володіння правильним етикетом мовлення. Це твердження підтверджує українська народна творчість. Наприклад, пісня «Ой у полі нивка» (висвітлено шанобливе привітання й побажання успішної роботи), казка «Про самородну дівчину».

Культура мовлення займає вагому роль у розвитку людської цивілізації. На думку професора М.Г. Стельмаховича (1998) «Кожен громадянин України, незалежно від національності, зобов'язаний знати й поважати державну мову, вміти спілкуватися нею, дотримуючись культури мовлення та її невід'ємного складника – мовленнєвого етикету» (с. 20). Цікавим є визначення С.О. Сисоєвої (2006) щодо культури мовлення. Вона визначає її як засіб творчої самореалізації, а саме «індивідуальний результат опанування культурних цінностей суспільства» (с. 97).

Тлумачення поняття «мовленнєвого етикету» має багато аспектів. У педагогічних працях вчених зустрічається різноманітне його трактування. Розглянемо деякі з них. Нас зацікавив варіант тлумачення поняття І.

Олійника й Д. Ганича (1985): «Мовний етикет – це національно специфічі правила мовної поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і виразів, що рекомендуються для використання в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співрозмовником, зокрема під час привітання, знайомства, звернення до співрозмовника, висловлення подяки, прощання» («Словник лінгвістичних термінів», с. 133). Автори інших педагогічних праць розкривають поняття трохи ширше. Так, наприклад, Я. Радевич-Винницький (2001) відзначає етикет як «систему словесних форм ввічливості, узвичаєних у певному суспільстві, певній етнічній, територіальній та соціальній спільноті» (с. 29); український лінгвіст Ф. Бацевич (2004) як «систему стандартних стереотипних словесних формул, уживаних у ситуаціях, що повторюються повсякденно» (с. 324); О. Мельничук (2005) як «сукупність типових висловлювань, закріплених національно-культурними і мовними традиціями в конкретному мовному колективі для їх використання в окремих соціально-комунікативних ситуаціях» (с. 22); О. Миронюк (1987) як «набір усталених мовних зворотів, які використовуються в ситуаціях привітання, прощання тощо» (с. 79).

Етикет мовлення – це встановлені в суспільстві правила людської поведінки, мовної поведінки. Досліджуючи роль мовленнєвого етикету, Я. Радевич-Винницький (2001) сформулював наступне твердження: «Якщо мовний етикет – це набір засобів вираження, то мовленнєвий етикет – це вибір цих засобів, засоби в реалізації» (с. 34). Мовленнєвий етикет створює сприятливі умови для якісної комунікації людей, які різні за віковою групою, статтю, національною приналежністю, віросповіданням, освітнім рівнем, професією, соціальним станом, урешті, мають різний світогляд та коло інтересів. Г. Білавич і В. Вацеба (2020) наголошують, що «оволодіння мовою є способом пізнання дійсності. Таким чином, формування мовленнєвого етикету великою мірою залежить від збагачення лексики дитини, її життєвого досвіду» (с. 11).

Сутність етикету полягає в умінні викликати приємні відчуття у співрозмовників. Це мистецтво доброзичливо спілкуватися, з розумінням і повагою, комфортно почувати себе в суспільстві, бачити особистість людини та гідно поводити себе з оточуючими. Особливо на дані твердження звертає увагу М. Стельмахович (1998) у своїх працях, «український мовленнєвий етикет – це національний кодекс словесної добропристойності та правила ввічливості» (с. 20). Вітчизняний письменник В. Сухомлинський (1977) вбачає значну роль етики мовлення у відображенні духовності людини й зазначає, що «уміння відчувати, вміння по-хорошому бачити навколишніх людей – це не тільки показник етичної культури, а й результат величезної внутрішньої духовної роботи. Добрі побажання живуть у душі того, хто вміє віддавати сили своєї душі іншим людям» (с. 191). Схожої думки дотримується С. Гончаренко (1997), вчений стверджує, що «мовний етикет – це зведення норм поведінки, дотримання правил чемності, що склалися в суспільстві» (с.119).

У кожному суспільстві мовленнєвий етикет розвивався як система правил поведінки, система дозволів та заборон. Сталий етикетний порядок є необхідним, адже завдяки ньому організовуються загальні морально-етичні норми (оберігати молодших, піклуватися про членів родини, відноситися з повагою до старших, бути доброзичливим до оточення).

1.2. Особливості мовлення сучасної української молоді старшого шкільного віку

Підлітковий вік – це складний період становлення особистості людини. Для старшокласників починається новий етап, входження до дорослого життя, тому їх поведінка сконцентрована на встановленні взаємин з оточуючими людьми. Виникає усвідомлення власної своєрідності, зростає потреба прояву унікальності у різних сферах діяльності. Поступово

мова стає інструментом вираження самосвідомості особистості, що формується. І чим вправніше людина користується цим інструментом, тим якісніша буде її реалізація у майбутньому.

Об'єктами самооцінки школярів є їхня зовнішність, інтелектуальні та фізичні здібності, моральні якості тощо. Тому важливо враховувати ці фактори під час виховання культури спілкування учнів. Одним із ключових параметрів самооцінки є її адекватність. Тож наявність такої самооцінки позитивно впливає на процес виховання комунікативної культури підлітків, оскільки в таких умовах вони здатні правильно сприймати впливи вчителів, батьків, однолітків, які прагнуть допомогти у виборі позитивного стилю спілкування. Отже, самооцінка в цьому віці набуває не меншого значення, ніж оцінка дорослих, перетворюючись на надзвичайно важливий мотив поведінки, її можна вважати однією з передумов успішного виховання культури спілкування школярів.

До особливостей спілкування сучасної молоді належать жага як до реальної комунікативної взаємодії, так і до віртуальної, бажання нових знань та цікавих знайомств. Також важливими характеристиками є прагнення експериментів, творче мислення й нестандартний погляд на життєві реалії. Нинішній старшокласник має мету зрозуміти сутність речей, так би мовити поринути у серцевину механізму, а не бути незалежним споглядачем. На нашу думку, ця якість надзвичайно важлива і займає велике значення у формуванні моральних цінностей.

Закладені в мовленнєвій етиці норми поведінки та спілкування націлені активні пориви сучасної молоді спрямувати в продуктивному напрямі. Ці знання дозволяють контролювати, іноді стримувати яскраві емоційно-вольові процеси, які особливо властиві підлітковому віку.

Сучасна молодь вибіркова й самостійна щодо навчання, що відображається в мовній поведінці. Тому наведені особливості психічного

розвитку старшокласників необхідно враховувати під час освітнього процесу.

Підлітковий вік – це той період у житті людини, коли найяскравіше виявляється її прагнення до нових відкриттів та пригод. У цей період школярам легко переходити від реального до уявного світу. Психологічний стан підлітків відзначається передчуттям і очікуванням чогось значущого, і тут вагоме значення мають такі культурно-етичні твори мистецтва, які несуть у собі емоційний заряд і впливають на моральний аспект особистості. У підлітка в цей час з'являються ознаки нестандартного мислення, широкі асоціації, і особлива енергія думки (Павелків, 2011; Корніяка, 2006).

Саме в підлітковому віці органічно співіснують понятійний і творчий типи мислення, на основі яких формуються певні здібності. Через це важливо систематично залучати школярів до опанування етикетних норм української мови. Це сприяє усвідомленню ними загальнолюдських цінностей культури спілкування, що проявляються в мовному етикеті. У підлітковому віці спостерігається стрімкий ріст та перебудова організму, внаслідок чого учні стають надмірно збудливими, їхня поведінка нестабільна, імпульсивна, дії часто некеровані, безконтрольні, неадекватні стимулам (Павелків, 2011). Ці зміни значною мірою впливають на розвиток самосвідомості особистості.

У різних сферах діяльності, особливо в педагогічній, звертає на себе увагу мовленнєва поведінка сучасної молоді. Вона охоплює способи спілкування, навички розповідати та аналізувати сприйняту інформацію. Для сучасного підлітка мовленнєвий етикет є психологічним оточенням і культурним ландшафтом.

Культура мовлення сучасної молоді, особливо старшокласників, є одним з “болючих місць” нинішньої педагогіки. Проблематика полягає у недотриманні молодими людьми елементарних норм мовленнєвого етикету, включаючи в деяких випадках відсутність поважного ставлення до

співрозмовника. Ще одним викликом є вживання в прямій мові зашифрованих слів з прихованим змістом, відомим тільки колу даної вікової категорії. Це ускладнює міжвікову комунікацію, насичує українську мову бентежними іншомовними атрибутами (англіцизмами). Наразі сленгові слова та запозичені вирази досить поширені серед підлітків і, як правило, для їх уживання немає підстав, оскільки українська мова має свою розвинену систему виражальних засобів (Баган, 2020; Мартос, 2003). Також варто зазначити, що мовлення молоді нерідко хибує словами-паразитами через брак комунікативних умінь висловлювати думку чітко й ясно.

На думку багатьох молодих людей вживання наведених "молодіжних" особливостей мовлення додає їм оригінальності, безпосередності. Але дивлячись проспективно такий підхід є небезпечним, адже втрачаються мовленнєві традиції, що відображено у досвіді етнопедагогіки (Стельмахович, 1985; Форманова, 2004; Бодан, 1998; Миронюк, 2006; Пустовіт, 1998). Також звертає на себе увагу виражене незадоволення та заперечення формальності етикету мовлення серед сучасної молоді. Це виражається у так званому «мовному протесті». Так, наприклад, молоді люди (здебільшого підліткового віку) користуються у спілкуванні наступними висловами: *«До скорого!», «Щасливо!», «Па-па!», «Бувай здоровий!», «Соррі!», «Сорян!», «Пардон!», «Пардоньте!».* На нашу думку, сучасні зміни сприяють еволюції мовленнєвого етикету під впливом технологій та культурних тенденцій в інтернеті.

Особливістю мовлення сучасних школярів є вибір різноманітних мовних стилів. У подальшому підліток стало підтримує обрану манеру спілкування. Кожен школяр, учень старших класів не виключення, прагне відобразити свою унікальну особистість, продемонструвати власну оригінальність. Інструментом для цього є мовне самовираження. Сучасні молоді люди проявляють себе, зазвичай, у просторі інтернету. Колектив українських вчених-педагогів у складі М. Баган, М. Навальної та А.

Істоміної (2022) дослідили даний аспект і прийшли до висновку, що надмірне користування онлайн-комунікаціями “зменшують вербальну практику емоційного реагування, що й призводить до збіднення словесних реакцій”(с. 22). Ми повністю поділяємо наведену думку.

Взагалі лінгвістика передбачає дотримання лексичних правил, пунктуації, орфографії та орфоепії. Але мовлення — це поняття не тільки лінгвістичне, а також охоплює аспекти педагогіки, психології й неодмінно етики. Процес мовлення відображає комунікативну підготовку учня середньої школи, демонструє рівень інтелектуального розвитку, висвітлює моральну складову. Таким чином поняття мовної культури відкриває різноманітні напрямки людини. Саме тому лінгвісти звертають увагу на внесок словника, граматичних та художніх елементів, змістовність, послідовну точність у понятті культури мовлення.

Вирізняють наступні комунікативні конструкції мовлення: вітання й прощання (для встановлення контакту); прохання й побажання, вибачення й співчуття (з метою підтримання відносин); подяка й похвала; запрошення або пропозиція (для встановлення взаємозв'язку); згода та відмова відповідно. До специфічних елементів відноситься присяга, комплімент і порада. Розглянемо саме висловлення молодю компліментів, адже вони також сповнені «протесту» до формальностей усталених у суспільстві та неабиякої оригінальності. Так, наприклад, замість традиційних компліментів, молоді люди використовують власні модифікації: *«Супер!», «Клас!», «Крутий лук!»* або *«Твій новий лук – просто шик!», «Бомба!», «Бомба-ракета!», «Вогонь!»*. Також звертає увагу часте використання англіцизмів, таких як *«Зе бест!», «Слей!», «Йоло!»* тощо.

Тож, мовна культура учня старшої школи – це система цінностей, що регулюють мовленнєву поведінку, засіб культурно-пізнавальної діяльності, концентроване вираження особистості дитини, частина загальної культури особистості учня, в якій відображена його мовна компетенція як основа

моральної та естетичної культури. На думку мовознавиці М. Баган (2023) «мовлення молоді засвідчує розширення риторичних канонів, пошук нових ефектних комунікативних стратегій, нестандартність визначень і характеристик» (с. 15).

Специфіка мовної культури учня середніх класів насамперед залежить від його нагальних потреб та власних мотивів. Важливо, що мовна поведінка дитини у більшості випадків відображає її систему цінностей, тип темпераменту, сферу інтересів. Учень старших класів стикається з почуттям дорослості, орієнтується на виборі майбутньої професійної діяльності та прагне реалізації в ній. Володіння мовленнєвим етикетом є незамінним помічником у досягненні життєвих цілей та вирішенні нагальних проблем. На шляху дорослішання молодої людини постають проблеми статевого розвитку, руйнування створених ідеалів реальністю, в деяких випадках настання вимушеної самостійності. Але без знань загальноприйнятих норм поведінки, без підтримки ввічливих стосунків, людина не здатна продуктивно взаємодіяти у суспільстві.

1.3. Чинники формування мовленнєвого етикету

Мовленнєвий етикет сучасної молоді динамічно розвивається та зазнає багатьох трансформацій. Такі видозміни зумовлені історичними, соціальними та культурними чинниками.

Виховання мовної особистості засобами українського мовного етикету позитивно впливає на якість комунікації підлітка, формування стосунків із однолітками, інтеграцію в доросле життя через контакти з різними комунікантами в різних життєвих ситуаціях. Основне, що мовний етикет сприяє активній соціалізації особистості учня. Тому в поєднанні з іншими засобами це забезпечує підвищення рівня загальної культури, інтелектуального розвитку підлітка.

Комунікація молодої людини – це форма спілкування або ж обмін інформацією між співрозмовниками на різні теми, які виникають у колі їхніх спільних інтересів. Під час спілкування учасники діалогу спираються на власний досвід, виражають свої уявлення, ідеї та погляди передусім через мову, дотримуючись правил етикету та мовної поведінки.

Щодо безпосереднього спілкування, важливу роль відіграють місце, де воно відбувається, ситуація, а також різні паралінгвальні засоби, які доповнюють зміст, виражений словами. Зазвичай розмову починають з привітання, встановлення контакту, далі конкретизують питання, яке стало предметом спілкування, обговорюють його та доходять певного спільного висновку. Розмову традиційно завершують словами подяки та прощанням.

Правила мовного етикету здавна регулюють поведінку людини в різних сферах життя і залишаються актуальними в онлайн-комунікації. Уміння ввічливо та тактовно спілкуватися з іншими, готовність до компромісу та сприйняття протилежних поглядів є важливими складовими мережевого спілкування. Використання непристойних виразів і лайливої лексики часто забороняється, а модератори закликають користувачів інтернету до толерантності й дотримання загальноприйнятих етичних норм.

Основою мовного етикету є мовні етикетні формули — стійкі вирази, які традиційно використовуються для встановлення контакту зі співрозмовником, підтримання комунікації в певній тональності відповідно до соціальних ролей та взаємовідносин у офіційних і неофіційних обставинах. Мовні формули класифікують за комунікативними ситуаціями, в яких вони традиційно використовуються, серед них можна виділити звертання, привітання, прощання, вибачення, прохання, подяку, побажання, співчуття та поздоровлення. Граматичне вираження етикетних формул є узвичаєним, традиційним. Також до мовного етикету належать синтаксичні конструкції побажального й привітального змісту, а також тексти з подібним змістом (Мельничук, 2005; Плющ, 1991).

Етикет онлайн-комунікації узгоджується із загальнолюдськими цінностями. Електронна комунікація не заперечує правил традиційного спілкування і включає привітання, виклад основного змісту та прощання. Мовний етикет є невід'ємною частиною комунікації, основними принципами якої є ввічливість і кооперація (співробітництво). Принцип кооперації реалізується через правила кількості інформації, якості інформації. Принцип ввічливості втілюється через максимальні тактовність, великодушність, схвалення, скромність, згоду та симпатію. Саме етикетні формули, допомагають встановити мовний контакт, виявити доброзичливість, ввічливість під час розмови і підтримати діалог.

Етикет мовлення завжди прив’язаний до ситуації мовного спілкування та її параметрів (особистості співрозмовника, темі бесіди, зовнішнього середовища, часу, присутньої мотивації спілкування). Передусім, це комплекс мовних явищ, орієнтованих на співрозмовника, а саме враховують його вік і стать, соціальний статус, місце в службовій ієрархії (посаду), професійну діяльність, національну приналежність, віросповідання.

Виділяють такі інструменти мовленнєвого етикету: слова й вирази, зручні для звертання і залучення уваги; слова й вирази вітання; при знайомстві; для прощання; для вибачення; для подяки; слова й вирази для привітання; слова й вирази для побажання; слова й вирази для співчуття; слова й вирази для запрошення; при проханні; пораді; похвала; комплімент (Плющ, 1991; Мацько, 2000).

Мовний етикет передбачає дотримання правил мовної поведінки в типових ситуаціях мовного спілкування. Для кожної повсякденної ситуації існує група формул, мовних конструкцій та виразів, які утворюють синонімічні ряди. Усередині кожного синонімічного ряду розрізняються формули:

– найуживаніші, стилістично нейтральні (*до побачення, дякую, добрий день*);

– з відтінками значення (*до побачення; завтра, бувайте здорові; прощавайте; доброго ранку*);

– з різними стилістичними відтінками (*дозвольте попрощатися; поки; цілую ручки; спасибі; дякую вам*) тощо.

Важливу роль займає інтонація вимовлення конструкцій мовного етикету, також жести, міміка і рухи, що їх супроводжують.

Крім того, мовний етикет є національно специфічним. Кожен народ поволі працював над створенням власної системи правил мовної поведінки. В українській мові є ціла «збірка» загальновживаних етикетних мовних формул:

– звертання (*тату, мамо, бабусю, дідусю, сину, доню, сестро, сестрице, брате, братику, друже, приятелю, подруго, колего, добродію, пане, пані, громадо* тощо);

– вітання (*Доброго ранку! Добрий день! Добридень! Добрий вечір, Доброго здоров'я! Вітаю! Здоровенькі були!* тощо);

– прощання (*Прощавайте! До зустрічі! Хай щастить! До побачення! Бувайте здорові! Щасливо! Дозвольте відкланятись! На все добре! На добраніч!* тощо);

– прохання (*будьте так ласкаві, будьте люб'язні, чи можу я попросити Вас..., маю до Вас прохання..., ласкаво прошу...* тощо);

– вибачення (*вибачте, перепрошую, прийміть мої вибачення, якщо можеш, вибач мені, пробачте, даруйте, прошу прийняти вибачення, не гнівайтеся, будь ласка* тощо);

– співчуття (*співчуваю у Вашій утраті, прийміть щирі співчуття, тримайтеся* тощо).

Від соціального положення співрозмовників, офіційної чи неофіційної обстановки та характеру відносин залежить вибір тієї чи іншої мовної конструкції. Наприклад, не прийнятно звертатися на «*ти*» до старших за віком, вищих за чином або посадою, до незнайомих людей і в офіційній

обстановці. У той же час на «*ви*» не варто звертатися до друзів і родичів, колективу однокласників або колег по роботі. Традиційно особливу цінність українського народу представляють такі якості як, тактовність, люб'язність, терпимість, доброзичливість, гостиність.

Важливим чинником формування мовленнєвого етикету вважаємо «гідний приклад старшого покоління, практикування різних мовленнєвих ситуацій» (Баган Скляренко, 2024, с. 15). Відома думка, що суть навчання етикету має полягати не тільки в просвітництві, настановах, а й в колективному формуванні високої етики стосунків, «бо особистісні культурні надбання з'являються й існують у діалозі належного рівня культури спілкування і нормативної поведінки» (Агалець, 2018, с. 81).

Уважаємо, що для формування етикетної поведінки молоді було б доречним застосування комунікативно орієнтованого, інтерактивного навчання. Як зазначають дослідники мовлення молоді, "зміщення акценту з вивчення мови як системи засобів і правил їх уживання на аналіз їхніх функційних можливостей у різних сферах комунікації, що посприяє розвитку у студентів уважнішого та вдумливішого ставлення до вираження своїх думок і емоцій" (Баган, Навальна & Істоміна, 2022, с. 19).

Розглянемо присутній аспект мотивації оволодіння мовленнєвим етикетом у дітей старших класів. Зазвичай, мотивація підкріплена інтересом до мовного спілкування, приємними враженнями та новими знайомствами.

Дослідники підкреслюють важливість формування етикету молоді саме в середовищі віртуального спілкування, яка посідає важливе місце в житті молоді й тяжіє до спонтанного, нерегламентованого (Тур, 2009; Столбов, 2014; Харчук, 2020; Чабаненко, 2017).

1.4. Методологія формування мовленнєвого етикету молоді в закладах загальної середньої освіти

Молодь потребує правильного прикладу мовлення у сприятливому мовному середовищі. Це – одна з основних умов розвитку особистості учня старших класів. Формування мовленнєвого етикету великою мірою залежить від збагачення лексики людини, її життєвого досвіду.

Вагоме місце у процесі освоєння мовленнєвим етикетом займає толерантність. Вона формується за умови належного обговорення конфліктних ситуацій між учасниками бесіди. Вирішити конфлікт - це першочергово проаналізувати причини його зародження. Це здійснюється з урахуванням ціннісної орієнтації людини, розглядаються існуючі шляхи запобігання конфлікту. Дослідники цього напряму (Дорошенко, 2002; Бацевич, 2004; Безноса, 2008; Агалець, 2018) визначають за необхідне:

1) аналізувати текст (з коментування мовленнєвої поведінки учасників діалогу), що дозволяє сформувати уявлення щодо взаємоповаги, гідного ставлення до інших. Мета – встановлення дружніх відносин;

2) детально розбирати і тлумачити тексти з пошуком ціннісних аспектів. Це дає розуміння правильного формування власної життєвої позиції, об’єктивної оцінки співрозмовника;

3) ставитися з повагою до різних національних, релігійних культур, способів їх самовираження та дій;

4) користуватися комунікативними стратегіями та мовними засоби з корекцією власної мовленнєвої поведінки залежно від ситуації;

5) відноситися до до співрозмовника з емпатією. Засобами прояву є доцільні фрази, звернення до емоцій, почуттів;

6) виявляти терпіння та повагу до суджень з якими в даний період не згоден, тобто вести безконфліктне спілкування з різними

співрозмовниками. Для реалізації цього необхідно відмовитись від існуючих стереотипів;

7) прагнути досягти взаєморозуміння, тобто висловлювати бажання, готовність зрозуміти і прийняти роздуми іншого учасника розмови. Важливо намагатися в будь-якій ситуації подолати бар'єри у спілкуванні;

8) враховувати специфіку дискурсів, тобто застосовувати доречні в певній мовленнєвій ситуації комунікативні засоби.

Таким чином, основою мовленнєвого етикету учнів старших класів має бути прагнення до взаєморозуміння, уникнення конфліктів за допомогою доброзичливого ставлення до співрозмовника. Учень не повинен займатися заучуванням текстів, а значно кращим є вміння орієнтуватися в різноманітних темах для спілкування, введенні дискурсів із розумінням комунікативної мети і мовленнєвої ситуації. Старшокласникам корисні знання та навички оволодіння побудови доповіді, участь у дискусіях з однолітками, полемікою тощо.

Важливо надихнути й навчити учнів міркувати, оцінювати факти та аргументувати власну думку, дотримуючись правил мовленнєвого етикету, аналізувати з підлітками позитивну перспективу дотримання правил мовленнєвого етикету в майбутній професійній діяльності та міжособистісній взаємодії.

Для сучасної молоді бездоганна мова є запорукою успішного навчання та розвитку. Без сумніву, вагому роль у процесі становлення мовленнєвого етикету відіграють родина та близькі друзі старшокласника. Ще одним із чинників впливу на формування мовленнєвої культури учнів є володіння нормативним українським мовленням, застосування літературної мови, обмежувати використання просторіччя, діалектизмів, сленгу та жаргонів. Середня школа дає знання щодо оволодіння літературною мовою в різних її варіантах (розмовному, художньому, науковому). До уваги учнів

представляється значний обсяг матеріалу, що містить нові слова (терміни), невідомі раніше значення вже знайомих слів, безліч мовних поєднань, синтаксичних конструкцій. Тому в освітньому процесі вкрай необхідна системна і систематична робота, яка чітко регламентує і дозує навчальний матеріал.

Важливо, щоб учень середньої школи досконало володів письмовою мовою, адже вона є більш нормативною і впорядкованою. Потребує розуміння особливостей в побудові фраз, підборі лексики, у використанні граматичних форм. Процес формування мовленнєвого етикету – це основа розвитку та збагачення культури мовної поведінки суспільства. Отже, це початок важливого етапу формування мовленнєвої культури особистості.

Розглянемо загальноприйняті правила мовленнєвої етики. До кожної людини слід звертатися, називаючи її прізвище або ім’я і по батькові, інколи за посадою. Окремо слід сказати про такі важливі атрибути мовного етикету, як звертання «*ви*» і «*ти*» (Мацько, 2000). У практиці живого спілкування прийнято вдаватися до пошанної множини ви при звертанні до одного співбесідника, якщо він малознайомий, старший за віком, посадою. Через «*ти*» спілкуються між собою товариші, колеги, співробітники, друзі, брати і сестри, подружжя.

Постає запитання: як правильно потрібно звертатися дітям до своїх батьків? Мовний етикет узаконив обидві форми звертання — на ти і на ви. Справа не у формі звертання, а в людських стосунках. До того ж не треба забувати, що звертання дитини до батьків зі словами «*мамо*» і «*батьку*» вже є проявом ввічливості. Тому суперечка про те, як краще підліткам звертатися до батьків на «*ви*» чи на «*ти*», на нашу думку, немає підстав.

Потрібно пам’ятати, що будь-який, навіть незначний відступ від встановлених правил мовленнєвого етикету псує настрій, вносить непорозуміння в людські стосунки, а то й залишає болісний слід у серці

людини. А тому неухильне дотримання мовного етикету повинно стати нормою поведінки кожного.

З дитинства кожен носій мови знає, коли необхідно подякувати, а коли вибачитися. Це є важливим моральним здобутком людини, Т.В. Абрамова (2000) зазначає, що «розуміння комунікативного акту забезпечується не лише знанням мови, але й потребує підключення конкретної системи поведінки з мовою, тобто уявлення про те, у яких ситуаціях те чи інше висловлювання буде означати прохання, наказ тощо, а в яких – ні» (с. 127). Отже, навчаючись різним видам мовленнєвої діяльності, вмілому формуванню власних висловлювань та мовленнєвих стереотипів, підлітки здобувають навички ситуаційного спілкування.

Уважаємо правильним, що в методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови великого значення надають саме діалогічному мовленню, зокрема, правилам введення діалогової бесіди на будь-яку актуальну тему сьогодення (Редько, 2017), оскільки формувати навички етикетного спілкування доцільно саме під час спілкування.

У розробці методики формування мовленнєвого етикету важливо враховувати інноваційні рішення сучасної системи освіти (Пометун & Пироженко, 2004):

1) створення електронної бази даних;
2) організація науково-дослідницької та навчально-методичної діяльності;
3) акцент на проблемах навчального процесу та намагання запобгіти їм;
4) вивчення та впровадження найкращого світового досвіду в освітній сфері;
5) організація і проведення конференцій, семінарів і тренінгів для викладачів;
6) орієнтованість та введення професійних дисциплін.

Висновки до розділу 1

Без сумніву, мовленнєвий етикет займає вагому роль у сучасному суспільстві. Він є не лише невід'ємною частиною зовнішньої культури людини, а й сприяє розвитку її внутрішньої моральності, відображає особистісний світогляд, слугує запорукою цивілізованих суспільних відношень. Кожна людина має право на ввічливе ставлення до себе.

Український народ має власну узвичаєну й досить розгалужену систему мовленнєвого етикету, що визначає культуру спілкування у різних типових ситуаціях. Вона грунтована на засадах доброзичливості, підтримки, християнських цінностей, поваги до старших.

Мовленнєвий етикет визначає правильне та доречне використання етикетних формул або мовних конструкцій, закріплених за повсякденими ситуаціями спілкування (звертання, привітання та прощання, вибачення й подяку, прохання й пораду, знайомство і запрошення, згоду і відмову, розраду, привітання.

Мовленнєвий етикет – це система національно специфічних стійких формул спілкування, встановлених і прийнятих суспільством для якісної комунікації та підтримання спілкування у певній тональності. Такі стійкі формули спілкування, або мовні конструкції є стереотипними, повторюваними конструкціями.

Учні старших класів – особлива категорія молодих українців, що вже має власну світоглядну позицію, прагне жити в цивілізованому суспільстві, цінує свободу й право мовного самовираження. Формування мовленнєвого етикету в старших класах є непростим завданням, оскільки молодь схильна опиратися настановам старших, шукати власні комуінкативні стратегії спілкування. У наступних розділах проаналізуємо ставлення молодих українців до етикету й запропонуємо власну методику його формування.

РОЗДІЛ 2. МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ДИНАМІКА ЦІННОСТЕЙ

2.1. Ставлення сучасної української молоді до етикету: соціолінгвістичне опитування

Для з'ясування ставлення сучасної української молоді до традиційних засад спілкування ми провели анкетування студентів першого року навчання різних факультетів Київського національного лінгвістичного університету. Опитано 100 осіб в березні 2024 р.

Респондентами обрано саме першокурсників, оскільки молодь цієї вікової категорії має середню освіту, уже усвідомлює свої права й обов'язки, здатна обстоювати певні смаки й цінності, які при цьому її комунікативні звички ще можна корегувати в межах освітнього процесу в закладі вищої освіти й на попередньому освітньому етапі – у закладі загальної середньої освіти, у старших класах.

Питання, які склали зміст опитування, наведено в Додатку А. Питання містили варіант відкритої відповіді для максимального врахування позиції респондантів щодо мовленнєвого етикету та визначення його ролі в їхньому житті.

Опитування проведено в 3 етапи: 1 – підготовчий (створення анкети, вибір респондентів; 2 – проведення опитування; 3 – аналіз йпідсумування результатів. Установлені тенденції в ставленні молоді до етикету, зокрема динаміку її комунікативних орієнтирів відображено в статті автора, опублікованій у фаховому виданні категорії Б (Баган, Скляренко, 2024).

Результати опитування засвідчили, що більшість опитаних першокурсників усвідомлює важливість мовленнєвого етикету для налагодження соціальних стосунків, див. рис. 2.1.

Рис. 2.1. **Уявлення студентів 1 курсу про суть етикету**

56 % респондентів відповіли, що етикет – це правила поведінки в соціумі / громадських місцях / суспільстві. Зазначалися наступні відповідді: "*етикет допомагає забезпечити хороші відносини та уникати конфліктів*"; "*сукупність правил поводження в суспільстві, він контролює поведінку людини в певних ситуаціях, роблячи спілкування більш комфортним та приємним для всіх учасників*".

26 % респондентів інтерпретували етикет саме через базове слово повага. Вони відзначили свою позицію наступними тезами: "*Етикет – це правила поведінки, коли люди поважають інших, їхню позицію*"; "*Етикет для мене – це певні правила поведінки, які відображають взаєморозуміння та повагу*"; "*Етикет – це, у першу чергу, взаємоповага. Ніякі правила не будуть корисними, якщо людина не матиме почуття поваги до інших*".

У свою чергу **6,5 %** респондентів у визначенні етикету використали базове поняття толерантності. Студенти зазначили: "*Для мене етикет – це толерантна поведінка, певні правила, норми, щоб спілкування з іншими було*

максимально комфортним"; "*Етикет для мене, в першу чергу, це про повагу до особистих кордонів людини*"; "*Це включає в себе вдячність, ввічливість у спілкуванні та повагу до особистого простору інших людей*".

Важливо, що молодь усвідомлює важливість і цінність етикету не лише для комунікації, а й для самоусвідомлення людини. Ми отримали наступні відповідді: "*Етикет для мене – це набір правил поведінки, які допомагають зберігати взаємоповагу та гідність у спілкуванні з іншими людьми*".

Отже, для сучасної молоді поняття етикету – не формальні правила, а усвідомлений, необхідний спосіб комунікації.

Також ми проаналізували етикетні конструкції мовлення (компліменти, привітання, прощання тощо), які використовують студенти.

Молодь надає перевагу більш лаконічним й емоційним вітальним фразам: *Привіт!, Здоров!, Як ся маєш?, Як ти?, Як воно сьогодні?* Останні загалом засвідчують турботу про співрозмовника, що означає, що молодь дотримується етикету, але не сприймає його офіційних формул, прагне відійти від них у бік невимушених і більш індивідуалізованих висловлень. У приватному молодіжному спілкуванні використовуються іронічні, дотепні привітання: *Сто років не бачилися! Ти ще живий?* Така іронія не ображає співрозмовника, у молодіжному середовищі її сприймають як позитивне спілкування "у своєму колі", намагання збадьорити й розсмішити адресата, що також є виявом позитивного ставлення до співрозмовника.

Молодь часто використовує жартівливі, неофіційні конструкції: *До скорого!, Па-па!, Бувай!, Щасливо!* Для вибачення нерідко вживає варваризми *Соррі!, Пардон!* або модифіковані відповідники *Сорян!, Пардоньте!*

2.2. Роль і види компліментів у спілкуванні сучасної молоді

Серед завдань дослідження ми запланували з'ясувати ставлення молодих людей до компліментів. Для цього в анкеті передбачили запитання: "Чи кажете Ви компліменти? Як часто й кому? З якого приводу?".

У ході анкетування установлено, що молодь загалом не цурається компліментів, проте відчуває певні обмеження щодо їх вживання. Зокрема, результати опитування представлено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. **Рівень компліментарності мовлення опитаної молоді**

Отже, більшість студентів загалом усвідомлює цінність компліментарного мовлення для своїх стосунків з іншими. 29 % визнали, що кажуть компліменти, щоб зробити людям приємне, піднести настрій. 22 % опитаних самі відчувають приємність від того, як реагують люди на їхні компліменти. 45 % говорять компліменти лише друзям, рідним, близьким. 13 % не соромляться казати схвальні слова малознайомим і навіть незнайомим людям. У таблиці 2.1 узагальнено деталізовані відповіді учасників щодо того, кому й за що вони кажуть компліменти.

Табл 2.1

Частота комплементів (особистих)	**Адресат і підстави компліментів**
часто	подруги (щодо зовнішнього вигляду)
часто	друзі, родина (щодо зовнішнього вигляду)
часто	подруги, родина, незнайомки (щодо зовнішнього вигляду, інтелекту)
часто	друзі, родина (щодо зовнішнього вигляду, інтелекту)
постійно	будь-яка людина (щодо зовнішнього вигляду, інтелекту, акцент на внутрішні якості)
зрідка (почуття сорому)	однолітки, авторитетні люди (щодо зовнішнього вигляду, діяльності)
дуже часто	будь-яка людина (різні приводи)
часто	друзі (щодо зовнішнього вигляду, особистих досягнень)
часто	близькі люди (щодо зовнішності)
часто	друзі, родина (щодо зовнішнього вигляду, вмінь)
часто	будь-яка людина (різні приводи)
зрідка	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)

часто	будь-яка людина (різні приводи)
зрідка	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)
зрідка	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)
дуже часто	будь-яка людина (різні приводи)
зрідка	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)
зрідка	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)
зрідка	друзі, родина (щодо зовнішнього вигляду)
часто	друзі, родина, знайомі (щодо зовнішнього вигляду)
часто	будь-яка людина (різні приводи)
зрідка	друзі, родина (щодо зовнішнього вигляду)
дуже часто	будь-яка людина (різні приводи)
часто	подруги, родина (щодо зовнішнього вигляду, поведінки)
постійно	будь-яка людина (різні приводи)
часто	близькі люди (щодо зовнішнього вигляду)
зрідка (почуття сорому)	друзі, родина, інколи незнайомець (щодо зовнішнього вигляду)
зрідка	будь-яка людина (щодо зовнішнього вигляду)
часто	друзі, родина (різні приводи)
зрідка	будь-яка людина (щодо зовнішнього вигляду)
часто	будь-яка людина (різні приводи)

Проаналізувавши отримані результати, констатуємо типові тенденції та проблеми.

1. Частота компліментів.

Більшість молодих людей стверджують, що часто кажуть компліменти, особливо своїм друзям або родичам (65%). Проте, деякі

відзначають, що роблять це не так часто, як хотіли б, зазначаючи, що іноді відчувають сором або несміливість (35%). Усе ж таки у молоді варто активізувати бажання частіше робити компілменти.

2. Об'єкти компліментів.

Зазвичай хвалять зовнішній вигляд або стиль одягу інших осіб. Лишн деякі хвалять внутрішні якості людини, а не лише зовнішній вигляд. Потрібно навчати молодь хвалити одне одного за особливі, вміння, здобутки, цінні соціальні вчинки тощо.

3. Етикет.

Більшість старшокласників розуміють етикет як правила поведінки, які допомагають підтримувати хороші відносини та уникати конфліктів у суспільстві. Проте існують і відмінності в тлумаченні поняття. Наприклад, частина опитаних сприймає етикету як повагу до особистих кордонів людини. Важливо доносити це й до решти молоді.

4. Проблема сорому або несміливості.

Деякі опитані вказують, що соромляться чи відчувають несміливість у висловлюванні компліментів, навіть якщо хочуть це зробити. Ця проблема може впливати на розвиток мовленнєвого етикету та сприйняття себе у соціумі. Її теж потрібно розв'язувати ще в закладах загальної середньої освіти.

Для корекції проблеми сором’язливості ми пропонуємо:

- проведення тренінгів та семінарів з розвитку навичок соціального спілкування, включаючи виразність висловлення компліментів.

- надання підтримки позитивного соціального середовища, де студенти почуваються комфортно висловлювати свої почуття та відчуття.

- залучення викладачів та психологів для розвитку емоційного інтелекту та підтримки самооцінки студентів.

- стимулювання регулярного спілкування та взаємодії, що сприяє розвитку вмінь висловлювати компліменти та інші форми виразу поваги до оточуючих.

5. Вживання сленгу/англізмів для вираження етикетних висловів.

Мовне втілення компліментів сучасної молоді відображає надання переваги запозиченим або сленговим визначенням: *Слей!, Супер!, Крутий лук!, Йоло!, Бомба!, Вогонь,! Зе бест!* Такі компліменти відповідають загальним мовним уподобанням молоді: її прагненню до оригінальності, лаконічності. Дану думку підтверджують описові компліменти: "*Твій новий лук – просто шик!*". Цікаво, що студенти із Західної України вживають: *То є файно!, Фест ідея!* Діалектизми конкурують із запозиченими сленгізмами на основі оригінальности свого звучання, що цінно для молоді. Важливо, щоб молодь не обмежувалася лише сленгізмами у висловленні компліментів. Потрібно навчати старшокласників урізноманітнювати своє мовлення.

2.3. Специфіка міжособистісного спілкування молодих українців

Пріоритетне місце в субкультурі підліткового суспільства займає прагнення до самоствердження серед однолітків та дорослих. Бажання зайняти гідне становище серед них спрямовує поведінку підлітка. Більшість вітчизняних педагогів дотримуються думки, що загальнолюдські цінності добра, справедливості, рівності, краси, розуму сприймаються конкретно і застосовуються у стосунках з однолітками та дорослими, у взаєминах із самим собою, щоб згодом стати узагальненими гуманістичними цінностями. Важливе місце в системі цінностей школярів підліткового віку посідає спілкування з однолітками, яке дедалі частіше виходить за межі шкільного життя та навчальної діяльності. Учні спілкуються поза межами навчально-виховного процесу, охоплюючи нові інтереси та захоплення,

стосунки, виокремлюючись у самостійну та надзвичайно важливу для підлітків сферу життєдіяльності.

Спираючись на зазначені вище психологічні особливості, можна стверджувати, що в підлітковому віці навчальний процес привертає увагу школярів не лише своїм змістом, а більше необмеженими можливостями спілкування з однолітками. Якісно нові взаємини з дорослими суттєво впливають на виховання культури спілкування підлітків. Вони намагаються зайняти місце дорослого в системі реальних стосунків між людьми, тому для них і мужність, і сміливість, і одяг важливі насамперед у зв'язку з цією соціальною позицією. Те, як дорослі будуть підтримувати школярів у комунікативних актах, визначить пріоритетність їхньої поведінки під час спілкування. Підліток у цьому віці претендує на нові права, тому нові форми взаємин поступово витісняють старі. Тому для дорослих надзвичайно важливо знайти способи налагодження та підтримання цих контактів. Підліток відчуває потребу поділитися своїми переживаннями, розповісти про події власного життя, але йому самому важко ініціювати таке близьке спілкування. Якщо не враховувати ці особливості, можуть виникнути сприятливі умови для конфліктів з учнями цього віку, що призводить до внутрішньої дисгармонії особистості дітей і, таким чином, позбавляє їх стійких орієнтирів у світі загальнолюдських цінностей.

Цікавою особливістю є те, що підліток, зважаючи на свої вікові особливості, здатний під час спілкування змінювати свій стиль взаємодії залежно від ситуації та співрозмовників. З одного боку, таке прийняття словникового запасу співрозмовника та його стилю спілкування відкриває можливості для пізнання різноманіття мови, з іншого боку, цей феномен мовної поведінки учня слід розглядати як вікову мовленнєву залежність. Для школярів підліткового віку важливим є авторитет культурного носія мови, будь-то рідної чи іноземної, особливо це стосується вчителя, який має бути прикладом культурного спілкування з учнями. Підлітки надають

виняткового значення своєму одягу, зовнішньому вигляду, стилю поведінки, естетичним смакам, проте їхнє бажання бути схожими на інших поширюється також на сферу почуттів, думок, поглядів, манеру спілкування.

За результатами нашого опитування встановлено, що в неофіційному спілкуванні з однолітками молодь частіше вживає компліменти, слова підтримки, подяки (підтвердили 78 % респондентів).

З огляду на цю тендентенцію в освітньому процесі важливо застосовувати нові форми комунікації між учнями підліткового віку базуються на спільній діяльності, яка їх об'єднує, на спільних інтересах, що визначають взаємну зацікавленість. Інтерес до стану, почуттів, думок та переживань однолітка змушує підлітка уважніше придивлятися до себе, своїх вчинків, аналізувати власну поведінку, стиль спілкування тощо. Таким чином, вважаємо, що спілкування суттєво впливає на рівень самооцінки дитини, яка формується в процесі порівняння себе з однолітками.

2.4. Особливості мовленнєвого етикету молоді у віртуальному просторі

Інтернет-комунікація має ключове значення в сучасному житті, оскільки кожен користувач отримує доступ до різноманітних електронних ресурсів та мереж, які дають змогу ознайомитися з усіма аспектами людської діяльності. Інтернет міцно ввійшов у наше повсякденне життя, випередивши телебачення і пресу. За кількістю користувачів інтернет відповідає статусу масових засобів комунікації.

Переконані, що він виконує не лише інформаційну функцію, а й низку інших важливих функцій, які ми схематично зобразили на рис. 2.3.

.

Рис. 2.3. **Функції інтернету**

Інтернет має низку позитивних аспектів, таких як подолання комунікативного бар'єру та розширення кола друзів. Проте ці переваги супроводжуються ризиками, особливо для підлітків. Наприклад, дружба в соціальних мережах може бути поверхневою, а підлітки можуть намагатися привернути увагу, додаючи незнайомих людей до своїх контактів. Це підвищує ризик розголошення особистої інформації і може загрожувати безпеці. Крім того, створення кількох профілів під різними іменами може негативно вплинути на самоідентифікацію підлітка, спричиняючи плутанину у власному сприйнятті та поведінці.

Форми інтернет-спілкування – діалог (через електронну пошту, месенджери) і полілог (конференції, форуми, чати). Діалог передбачає участь двох осіб у спілкуванні з обміном інформацією в обох напрямках. Полілог характеризується більшою кількістю учасників, які активно спілкуються в онлайновому режимі, використовуючи відеодзвінки або письмові чати з голосовими повідомленнями. Зміни в свідомості особистості в інтернеті, формування нового мережевого способу життя й

мислення суттєво вплинули й продовжують впливати на мовну ситуацію. У зв'язку з цим виникає питання про появу нового стилю – стилю інтернет-спілкування, який не тільки є специфічною рисою інтернет-спільноти, але й істотно впливає на мовну поведінку суспільства загалом. Вплив інтернет-комунікації на мовний етикет є надзвичайно важливим, особливо з огляду на вплив анонімності.

У мережевому етикеті ввічливість – це вміння шанобливо й тактовно спілкуватися з іншими, готовність знайти компроміс і вислухати протилежні погляди – залишається актуальною. Одночасно вживання непристойних виразів та лайливої лексики модератори інтернетних ресурсів засуджують і закликають користувачів інтернету дотримуватися толерантності і загальноприйнятих етичних норм.

В інтернет-комунікації фонаційні засоби, кінесика і проксеміка зведені до мінімуму або відсутні. Спілкування може відбуватися через чат, вебфорум, голосові повідомлення, відеоконференції, блоги, електронну пошту, коментарі в соцмережах тощо. У різних випадках комунікація може бути усною (голосове повідомлення) або письмовою (блог, коментар у соцмережах, електронна пошта). Кожен тип спілкування має свої правила, проте існують загальноприйняті норми етикету в онлайновій комунікації. Етикет в інтернет-комунікації узгоджується з моральними цінностями, які існують у живому спілкуванні. Електронна комунікація не відкидає традиційного підходу і передбачає вітання, виклад основного змісту і прощання. Як і в «живому» спілкуванні, враховуються соціальний статус адресата і стосунки з ним. З малознайомою особою зазвичай дотримуються правил офіційного спілкування, тоді як розмова між друзями або близькими може містити більш вільне використання мовних зворотів.

Базові правила етикету в режимі онлайн-спілкування, яких дотримується сучасна молодь, ми систематизували в таблиці 2.2.

Табл. 2.2.

Правила нетикету

Психологічні (емоційні) правила	використання звертань «ти», «ви», емотиконів (смайлів), підтримка або ігнорування нових інтернет-користувачів
Технічні правила	використання певної довжини рядків, обмеження розміру коментаря чи листа, допустимість написання тексту у верхньому регістрі
Адміністративні правила	правила написання назв, заголовків тем, норми цитування, допустимість реклами, необхідність дотримання тематики спілкування віртуального співтовариства

Специфічні умови спілкування в інтернет-просторі призводять до суттєвих змін у літературній мові та мовному спілкуванні. Для інтернет-комунікації характерні такі явища, як використання просторічної лексики, абревіатур та цифрово-буквенних позначень (*4U (for you)*). Також активно використовуються неологізми, які поповнюють комп'ютерну термінологію, інтернет-сленг, комп'ютерний сленг або жаргон, а також молодіжний сленг. Етикетні формули в інтернет-комунікації також часто перетворюються в абревіатури (*XOXO – hugs and kisses*).

Спілкування в інтернеті вирізняється емоційністю, яку забезпечують активним використанням різних мовних та немовних засобів. Значну частину інформації під час безпосереднього спілкування передають жести, міміка, кінесика співрозмовника – усе те, що виражає його емоційний стан.

Це сприяє встановленню і підтримці зв’язку зі співрозмовником, полегшуючи процес комунікації. У віртуальному письмовому спілкуванні ці чинники не діють або діють обмежено, наприклад, під час використання аудіо- та відеозв’язку. Відсутність паралінгвістичних чинників в онлайн-комунікації компенсують невербальні елементи, які передають емоційні реакції співрозмовників. Серед них найпоширеніші смайли – графічне відображення обличчя, що відповідає певним емоційним станам, зображення, фотографії та гіфи – анімовані картинки, готові стікери або наліпки тощо. Учасники інтернет-спілкування у своїх дописах чи коментарях використовують готові графічні символи для вираження емоційних реакцій та економії мовних ресурсів і часу.

Не менш значущим і достатньо відомим засобом у інтернет-комунікації є застосування таких невербальних елементів, як стикери та наліпки, що виступають носіями символічної мови і різних соціальних ідей, втілення яких замість тексту здійснюється через графічні зображення, що дозволяють передати емоції та настрій. Ймовірно, вони є еволюційним продовженням емотиконів й емодзі, які тепер ще точніше передають зміст слів співрозмовника. Користувачі віртуального середовища спочатку використовували й продовжують використовувати такі зображенян як "замінники слів" у різних чатах, месенджерах і дописах.

Розроблено цілу палітру стикерів і наліпок різної тематики, від привітальних слів до зображень повсякденних предметів, а також наліпки із зображеннями квітів, тварин, казкових персонажів, що збагачує світ онлайн-комунікації. Досить довгий час відрізнити стікери від емотиконів або визначити їх за функціями було складно. Деякі програми позначають стикери словом "*емоджі*", але вони повністю специфічні для програми, і їх не можна вирізати та вставляти в будь-якому іншому місці, крім випадків, коли вони є зображенням.

Стикери, незважаючи на свою ефективність у комунікації, залишаються малодослідженим об’єктом, оскільки вони передають широкий спектр емоцій, побажань та ідей. Інтенсивний розвиток комунікацій змінює конструктивні особливості, естетику та стилістику стікерів, впливає на методи та технології їх створення. Стикер стає частиною нового динамічного візуального образу, інформативність якого зростає. Питання розширення функціональності при зміні підходів до формування візуально-графічної мови є важливим для проєктування системи динамічних візуальних комунікацій, зокрема із застосуванням стикерів. Таким чином, дослідження наліпок і стикерів потребує комплексного підходу, оскільки існує необхідність у пошуку нових ідей для розвитку цих художньо-графічних засобів.

В онлайн-комунікації також поширені інші невербальні засоби спілкування, такі як інтернет-банери. Зазвичай "картинки з кумедними підписами" є прямим запозиченням з американських соціальних сайтів, де це явище вже давно стало звичним. Першими такими запозиченнями стали демотиватори, які виникли як пародія на мотиватори.

Віртуальне спілкування підлітків активно збагачується через використання мемів у чатах як між двома людьми, так і в групових розмовах. Згідно з дослідженнями (Мартос, 2003; Столбов, 2014; Л. Харчук, 2020), "*інтернет-меми*" – це високоеволюційний знак, який реалізує цілісний зміст, що відтворюється і поширюється завдяки мережевому фольклору. Вбудовані в культуру споживання, меми часто використовуються для позначення сенсів і вираження особистого ставлення до повідомлення. Вони актуальні в рамках конкретного культурного контексту. Їх можна описати також як свіжі плітки, які резонують запитам споживачів. Будь-яка помилка в інтернеті з боку відомої особи або звичайного користувача може стати частиною інтернет-фольклору.

Меми переважно застосовують в онлайн-комунікації, оскільки багато користувачів соціальних мереж "Facebook" та "Instagram" віддають перевагу гумористичному стилю викладу думок. Меми зазвичай з'являються у віртуальному спілкуванні після перегляду телепередач, фільмів або навіть прослуховування інтерв'ю відомих осіб з моніторингом їх поведінки. Люди з добрим почуттям гумору використовують можливість оприлюднити переосмислений варіант ситуації на офіційних сайтах або надсилають готові меми своїм друзям, які мають схоже відчуття гумору.

Інтернет-меми зазвичай відрізняються ступенем локальності залежно від того, де вони перебувають у мережі. Ефективність комунікації у цьому випадку безпосередньо залежить від здатності користувача інтерпретувати приховані конотації, щоб створити асоціативні зв'язки, які забезпечують комічний ефект. Сучасна молодь має успіх у створенні мемів.

За результатами нашого опитування старшокласників Українського колежу імені В.О.Сухомлинського 100% молодих українців спілкується віртуально й висловлює привітання, подяку й прощання за допомогою емотиконів, стикерів, банерів. Також усі опитані позитивно ставляться до мемів, охоче ними діляться.

Отже, інтернет не є зоною без цінностей і правил, онлайн-простір функціонує за певними законами. Формування змісту ресурсів та послуг в інтернеті відповідає запитам користувачів. Проблеми, які виникають в електронній комунікації, можна вирішувати, дотримуючись норм і законів, що діють у реальному житті. Етика в інтернеті також враховує повагу до національних і місцевих культур, адже інтернет – глобальне явище, яке відображає різні системи цінностей. Важливо, що етика в інтернеті є живим відгуком на думку користувачів, які мають право впливати на зміст ресурсів і послуг мережі. Спосіб передавання інформації в кіберпросторі у вигляді тексту, картинок, відео, звукових повідомлень, а також сприйняття цієї інформації різними людьми зумовлює появу особливих правил етикету.

Дійсно, віртуальне спілкування в підлітковому віці стало важливою частиною соціалізації і може суттєво впливати на розвиток особистості. Соціальні мережі надають підліткам змогу розвивати комунікативні навички, знаходити нових друзів, наслідувати впливових зірок, спортсменів та реалізовувати інтереси, які можуть бути фрустровані в реальному житті. Однак важливо враховувати й потенційні негативні аспекти. Ми узагальнили їх на рис. 2.5.

Рис. 2.4. Позитивні й негативні аспекти впливу інтернету, соціальних мереж на старшокласників

Підлітків потрібно навчати безпечної роботи з комп'ютером та інтернетом, розпізнавати загрози і використовувати методи захисту від них. Необхідно знати свої права в інформаційній сфері і дотримуватися законодавчих, етичних та моральних норм, розвивати здатність протистояти

негативним інформаційним впливам і залежностям, таким як комп'ютерна та ігрова залежність. Важливо розвивати критичне мислення, бути спроможним відстоювати свої переконання і зберігати національну ідентичність, перетворюючи інформацію в соціально корисну.

Отже, для максимально ефективного й безпечного використання соціальних мереж важливо поєднувати позитивні можливості з уважним підходом до управління ризиками. Основні засади цього підходу ми систематизували на рисунку 2.4.

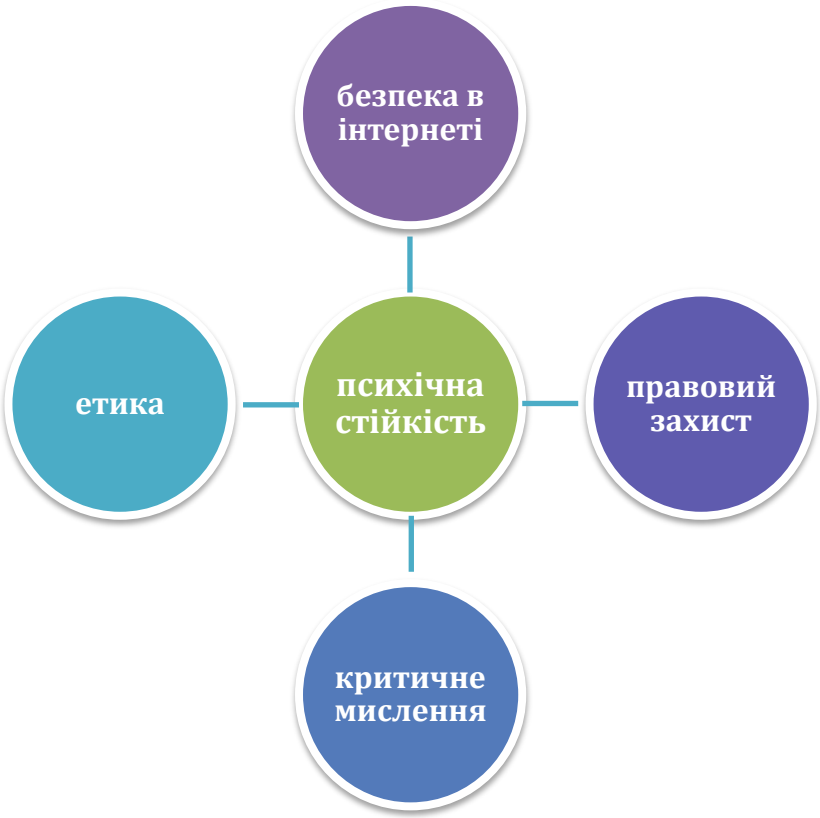

Рис. 2.5. **Необхідні засади віртуальної комунікації**

Загалом, інтернет стає важливим елементом сучасного життя, але для збереження його позитивного впливу важливо забезпечити збалансоване використання мережі, контроль над контентом та розвиток критичного мислення учнів загальноосвітніх шкіл (особливо старшокласників).

Цікавий спосіб розвитку критичного мислення молодих людей полягає в залученні їх до розробки місцевих і регіональних політик. Зокрема, відомий досвід північно-європейських країн (наприклад, Норвегії) залучення молоді до вирішення питань розвитку міст. Нижче на рис. 2.6. зображена дієва модель співпраці з молоддю.

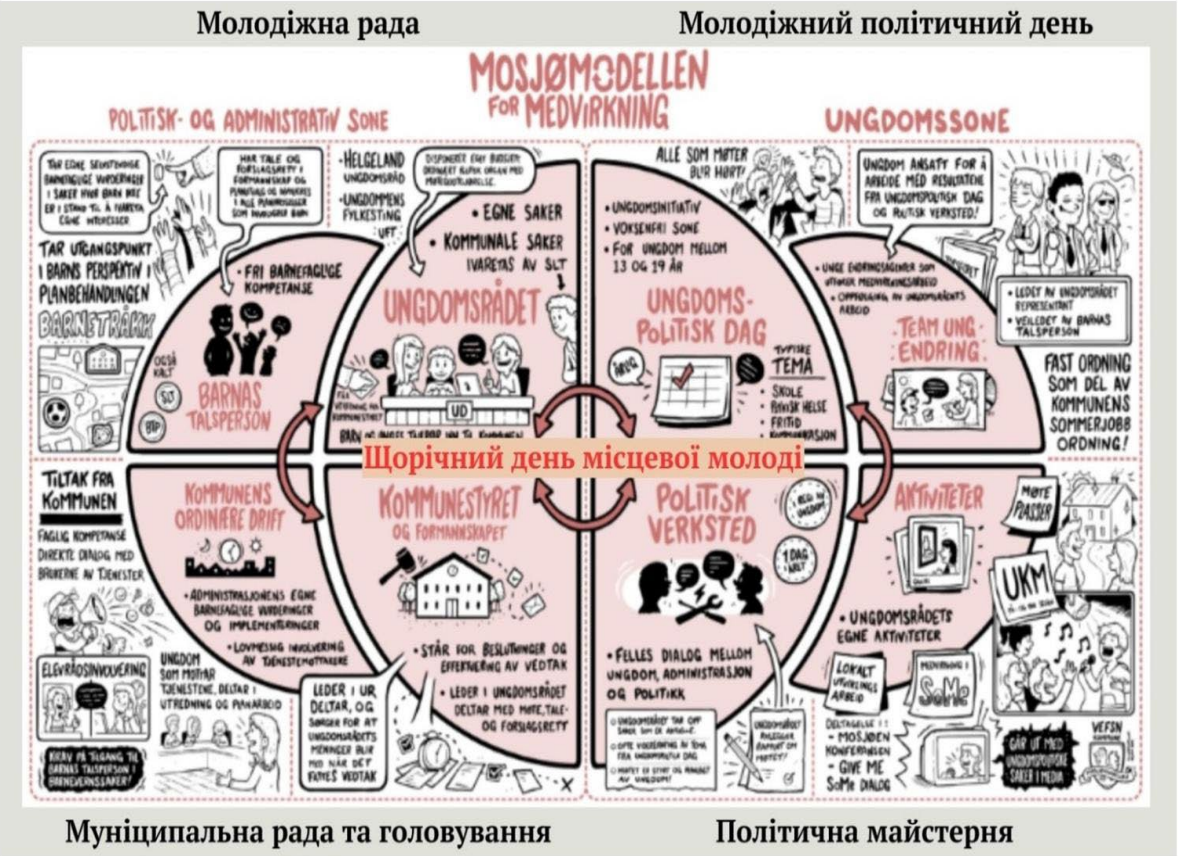

Рис. 2.6. **Норвезька модель співпраці муніципалітету та молоді**

Українські молоді люди також мають великий потенціал, можливість брати участь у вирішенні питань сьогодення. В нашій країні існує Рада з молодіжних питань при Президентові України. Сучасна українська молодь також виявляє небайдужу активну позицію.

Висновки до розділу 2

Проведене нами опитування сучасної української молоді виявило низку тенденцій:

1. Молодь усвідомлює важливість мовленнєвого етикету в досягненні комунікативних цілей та налагодженні соціальних зв'язків. Частина опитаних пов'язує етикет з дотриманням особистих кордонів кожного індивіда.
2. Молодь тяжіє до власних, сленгових або англізованих, форм вираження етикетного ставлення, проте навіть такий формат вираження етики спілкування є важливим для формування правильних засад суспільної взаємодії.
3. Молодь позитивно ставиться до компліментів і використовує їх у міжособистісній взаємодії, проте її навички компліментарного спілкування потребують удосконалення, а ворми комплментів – урзноманітнення.
4. Молоді українці дотримуються етикету у віртуальному спілкуванні, висловлюють етикетні реакції за допомогою схематичних зображень, що теж вважаємо цілком позитивною тенденцією, проте така форма емоційного реагування значно обмежує інтерпретативні уміння старшокласників, її теж варто удосконювати й урізномантінювати.

Інтернет є глобальною мережею, що забезпечує доступ до різноманітної інформації та можливість спілкування з людьми всього світу. Вплив соціальних мереж на підлітків може бути як позитивним, так і негативним, і він значною мірою залежить від індивідуальних обставин. Фактор контролю з боку батьків також має важливе значення, оскільки правильне управління використанням інтернету може допомогти мінімізувати ризики та підвищити позитивний вплив. Важливо враховувати індивідуальні потреби та інтереси кожної дитини при оцінці впливу соціальних мереж. Віртуальне спілкування, як і реальне, потребує

дотримання етикету, в тому числі мовного. Хоча віртуальний світ пропонує нові можливості для комунікації, емоції та взаємодії в реальному житті все ж мають свою неповторну природу. У сучасних умовах, зокрема в Україні, соцмережі стали важливими для інформаційної боротьби і згуртування суспільства, підсилюючи онлайн-взаємодію.

Дотримання правил етикету і правильний вибір невербальних засобів комунікації є критично важливими для підтримки гармонійного і коректного спілкування в інтернет-просторі.

Спілкування сучасної молоді характеризується невимушеністю, стислістю, широким спектром тем й колоритом. Молодіжна мова має специфічні маркери – сленг, кліше та фонетичні трансформації. Цей стиль мовлення є розкутим, але водночас в окремих групах підлітків набуває інтелігентного напряму, що відображає сучасні тенденції в комунікації серед молодих людей.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІ СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Формування мовленнєвого етикету на уроках

Згідно з сучасною шкільною програмою навчальний процес вимагає від учнів старших класів дотримання правил українського мовленнєвого етикету (Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів, 2024). Це свідчить про те, що використання етикетних формул є обов'язковим на кожному уроці, адже навички розвиваються в процесі навчання.

Важливо на уроках навчити учнів вчасно й усвідомлено реагувати на типові етикетні ситуації спілкування. Цього можна досягти поетапним виконанням. По-перше, зрозуміти завдання щодо вибору формули мовленнєвого етикету для конкретного випадку. По-друге, закріплення отриманого уміння та засвоєння пройденого матеріалу. Бажаним результатом буде автоматичне застосування учнем, відповідної до ситуації, мовленнєвої конструкції.

Систематичне нагадування підліткам про різноманіття етикетних формул, необхідність їх використання в повсякденному житті, сприяє формуванню їх мовної особистості. Такий підхід до організації кожного уроку посприяє поглибленому розумінню етики мовлення та її практичної значущості. Бо становлення добрих стосунків з однолітками, педагогами, батьками, не можливе без сталої навички володіння мовленнєвим етикетом.

Тривалі спостереження за навчальним процесом визначили актуальним, необхідність аналізу тексту (вибір правильної мовної одиниці, соціально прийнятної в конкретній ситуації спілкування) та інших складників спілкування. На уроці важливим є моделювання ситуації мовленнєвого етикету з урахуванням позиції адресанта й адресата. Тому необхідно надавати перевагу таким текстам, у яких учні можуть набути

життєвого досвіду. Такі тексти викликають інтерес підлітків, прагнення поділитися роздумами та неодмінно мали б виховне спрямування. Йде мова про те, що учні повинні не лише володіти мовленнєвим етикетом, а й вміти використовувати його в різноманітних життєвих ситуаціях, будувати інформативно повні, граматично і стилістично правильні тексти з обов'язковим дотриманням норм мовленнєвого етикету залежно від сфери спілкування.

Під час виконання з учнями комунікативних завдань треба робити акцент на таких прийомах:

1) відокремлювати пріорітетну за змістом інформацію;

2) робити висновки з певної проблеми;

3) аргументувати власну думку;

4) міркувати над проблемними запитаннями;

5) задавати уточнювальні запитання;

6) не соромитись доповнювати;

7) дотримуватися норм українського мовленнєвого етикету.

Таким чином, вступаючи в комунікативну взаємодію, учні починають усвідомлювати себе носіями певних соціальних ролей (наприклад, учень – учень, дитина – батьки, учень – викладач). Тому мовні етикетні конструкції також уживаються залежно від ролей у соціумі, які виконують учасники комунікативного акту. Також на вибір етикетної формули впливає вікова категорія учасника спілкування, його стать, емоційний стан і сфера діяльності.

Формування етикету під час освітнього процесу має бути послідовним й цілеспрямованим. Зокрема, ми виділили низку обов'язкових правил, як допоможуть навчити учів етики мовлення. Важливо дотримуватися послідовності дій, представлених на рис. 3.1.

.

Рис. 3.1. **Основні правила формування в молоді етики мовлення**

Етап І. Мотивація полягає в наданні істотного впливу на формування мовленнєвого зростання особистості, засвоєння кожним із них мовного матеріалу.

Етап ІІ. Планування передбачає низку процедур:

- прогнозування (науково обґрунтоване передбачення можливих результатів формування умінь дотримання мовленнєвого етикету під час спілкування);

- моделювання (систематизація процесу формування в учнів етикетного мовлення);

- програмування (визначення стану сформованості навичок етикету старшокласників);

Етап ІІІ. Організація спрямована на втілення навчальних планів, освітніх програм, власних методик, педагогічних рішень через комунікативну взаємодію з учнями.

Етап IV. Спілкування – це центральна частина в методології оволодіння правилами етикету. Є деяка взаємна залежність: в основному саме через міжособистісне спілкування педагог реалізує всі інші функції формування в учнів мовленнєвого етикету.

Етап V. Контроль і внесення коректівів орієнтовані на забезпеченні своєчасного виявлення та прогнозування відхилень від заданої мети щодо формування мовленнєвого етикету старшокласників.

3.2. Позаурочні виховні заходи: вимоги сьогодення

З плином часу впровадження різних форм позаурочних заходів набуває все більшої популярності. Їх практична користь полягає у налагодженні й підтримці між учнями комунікативної взаємодії.

У межах власного педагогічного експерименту я провів виховний захід на тему "Мовленнєвий етикет сучасної української молоді" для учнів 11-Б класу київського колежу ім. Сухомлинського № 272

Захід розпочався з моєї короткої промови, а саме: “Мене звати Олександр, я студент другого курсу магістратури КНЛУ. Проходжу педагогічну практику в цій школі. Сьогодні я підготував виховний захід на тему "Мовленнєвий етикет сучасної української молоді". Сподіваюся, що він буде не тільки пізнавальним, але й цікавим для вас. Тема мовленнєвого етикету є важливою, оскільки правильне спілкування допомагає будувати гармонійні стосунки з людьми, уникати конфліктів і налагоджувати ефективну комунікацію в будь-яких ситуаціях.”

Я спробував привернути увагу учнів до теми та розповів їм про ситуацію зі свого особистого життя, коли некоректне висловлювання з мого боку призвело до непорозуміння з другом. Це історія, яка викликала в учнів щирий інтерес і послужила чудовою основою для подальшого обговорення. Я пояснив, що навіть маленька помилка у виборі слів, може змінити

характер спілкування і саме тому важливо вміти обирати правильні слова для кожної ситуації.

Після цього я провів мозковий штурм, попросивши учнів сказати свої асоціації зі словом "етикет". Я почув багато цікавих відповідей, таких як "ввічливість", "коректність", "повагу до інших", "добре виховання". Записуючи їх на дошці, я підсумував, що мовленнєвий етикет — це спосіб виявити свою повагу до інших людей за допомогою грамотного мовлення. Я запитав учнів, чи вважають вони, що мовленнєвий етикет потрібен лише у формальних ситуаціях, чи також у неформальному спілкуванні, наприклад, у чатах або соціальних мережах. Більшість з них відповіли, що етикет важливий всюди, що показало їхнє розуміння теми та готовність брати участь у подальшій дискусії.

Для кращого розуміння мовленнєвого етикету я підготував презентацію. На екрані були слайди, де я намагався візуально представити основні правила мовленнєвого етикету, зокрема правильне вітання, звертання до інших, реакцію на критику, прохання про допомогу тощо. На одному зі слайдів я навів приклади, які були зрозумілі кожному учневі, наприклад: “Скажіть, будь ласка”, “Чи можете ви мені допомогти?”, “Мені шкода, що я вас образив”. Після кожного прикладу я запитував учнів, чи зустрічали вони такі ситуації в житті і як би вони на них реагували. Це допомогло створити атмосферу відкритого діалогу, коли кожен охочий міг висловитися.

Потім ми перейшли до інтерактивної вправи "Правильно чи неправильно?", де учні отримали картки з фразами, які вони мали оцінити з точки зору мовленнєвого етикету. Деякі фрази були явно грубими або некоректними, наприклад, “Ти взагалі розумієш, що говориш?”, тоді як інші — ввічливими і правильними, наприклад, “Будь ласка, поясніть мені ще раз”. Я запропонував учням пояснити, чому одна фраза є ввічливою, а інша — ні, і які емоції можуть викликати обидва типи мовлення у

співрозмовника. Учні активно брали участь у цій вправі, вони обговорювали між собою і доходили цікавих висновків.

Згодом я запропонував учням рольову гру "Як уникнути конфлікту?". Клас було поділено на кілька груп по 3-4 особи, кожна група отримала картку із завданням розіграти конфліктну ситуацію. Наприклад, одна з груп мала зіграти ситуацію, коли під час контрольної роботи один учень випадково штовхає іншого і той реагує агресивно. Інша група мала ситуацію, коли один із друзів залишив грубий коментар під фото іншого у соцмережі. Учні мали обирати правильні слова та манеру поведінки, щоб уникнути конфліктів і зберегти гармонію у спілкуванні. Після кожної ситуації ми разом обговорювали, що можна було зробити інакше, як уникнути непорозумінь і чи була правильна їх реакція в тій чи іншій ситуації. Це завдання викликало інтерес в учнів і навіть трохи сміху, оскільки вони розуміли, що іноді прості слова можуть змінити настрій усієї ситуації.

Наступним етапом заходу було творче завдання “Мовленнєвий етикет у мемах”. Я запропонував учням придумати оригінальні меми, які б містили важливі поради щодо мовленнєвого етикету, але у веселій формі. Наприклад, один з учнів запропонував мем із текстом: “Коли забув сказати ‘дякую’ — на душі якось не так”. Ще один учень жартома придумав мем: “Скажи ‘вибач’, поки не стало пізно”. Це завдання було не лише цікавим, а й навчальним, оскільки учні через гумор усвідомили важливість ввічливості в повсякденному житті. Вони з великим задоволенням вигадували власні ідеї, обмінювалися ними та сміялися разом.

Після цього я запропонував учням висловитися про свої враження від заходу. Запитав: “Що вас сьогодні найбільше вразило? Чи було щось нове, що ви дізналися про мовленнєвий етикет?” Деякі учні зізналися, що раніше не замислювалися про те, як їхні слова впливають на інших, і що цей захід допоміг їм усвідомити важливість уважного ставлення до мовлення. Один з

учнів поділився історією з життя, коли невдале висловлювання зіпсувало його стосунки з другом, і тепер він розуміє, як цього можна було б уникнути. Інший учень зазначив, що тепер буде намагатися уникати грубих коментарів у соцмережах, бо зрозумів, що вони можуть справді образити людей.

Завершуючи захід, я наголосив, що мовленнєвий етикет — це не лише знання правил, але й повага до оточуючих, уміння бути тактовним і коректним у будь-якій ситуації. Я закликав учнів свідомо підходити до свого мовлення, контролювати свої слова та намагатися будувати комунікацію на принципах взаємоповаги. Завершивши захід, я подякував учням за активну участь і зацікавленість, а також висловив надію, що отримані знання допоможуть їм у майбутньому як у навчанні, так і в особистому житті.

Захід виявився ефективним для розвитку в учнів комунікативних умінь, адже вони отримали можливість не лише слухати нову інформацію, але й обговорювати реальні життєві ситуації, брати участь у рольових іграх та творчих завданнях. Особливо варто відзначити завдання "Мовленнєвий етикет у мемах", яке сприяло залученню навіть тих учнів, які зазвичай менш активні на уроках. Вони виявили свою креативність і водночас зрозуміли, що навіть через гумор можна нагадати про важливі правила спілкування.

Реакція учнів на захід була позитивною: вони активно долучалися до обговорень, ставили запитання та ділилися власними думками та досвідом. Це свідчить про те, що тема є актуальною і цікавою для сучасної молоді, оскільки мовленнєвий етикет стосується їхнього повсякденного життя, зокрема спілкування у школі, вдома та в інтернеті.

Отже, захід став важливим етапом у вихованні культури мовлення учнів. Він дозволив не лише ознайомити школярів з правилами мовленнєвого етикету, але й надати їм інструменти для самостійного контролю власного мовлення у різних ситуаціях. Отримані знання та

навички стануть у пригоді не лише під час навчання, але й у подальшому житті, як в особистому, так і в професійному спілкуванні.

Проаналізуємо деякі інші види позурочних виховних заходів, доречних у старших класах. Ми їх узагальнили на рис. 3.2.

Рис. 3.2. **Позаурочні заходи формування мовленнєвого етикету здобувачів освіти в старших класах**

Схарактеризуємо докладніше специфіку цих заходів та їхню релевантність для формування мовленнєвого етикету молоді в старших класах.

I. Семінари

Завдання семінарських занять:

1) формування навичок самостійного засвоєння матеріалу;
2) аналіз вивченої літератури;
3) проведення групових, індивідуальних консультацій;
4) розвиток мислення та етики мовлення, спілкування;

5) збагачення словникового запасу;
6) встановлення комплаєнсу до навчання;
7) обговорення результатів самопідготовки (має форму розгорнутої бесіди, зазвичай, представленої доповідями).

Нас цікавлять власне семінарські заняття, так як вони призначені для учнів старших класів. Зокрема, можна провести такі види семінарів:

1) “новий” семінар (знайомство та вивчення нової теми);
2) “семінар-засвоєння” (повторення матеріалу);
3) комбіновані семінари.
4) Існують деякі різновиди способів проведення семінарів. А саме:
5) розгорнуті бесіди;
6) коментоване читання;
7) доповіді та повідомлення;
8) ситуаційні завдання зі шляхами вирішення;
9) семінар-диспут.

Семінари у формі **розгорнутих бесід** мають методичні вимоги. По-перше, бесіда повинна розпочинатися з встановлення питання, у вирішенні якого беруть участь всі учні. По-друге, розгорнута бесіда повинна містити додаткові питання та коментарі-доповнення від аудиторії.

У свою чергу, **коментоване читання** навчає школярів аналізувати прочитаний матеріал та якісно запам'ятовувати його. Семінар у вигляді **доповіді або повідомлення** привчає до необхідності аргументувати власну думку. Головні вимоги до його проведення полягають у розкритті учнями певної нагальної проблеми. Педагог визначає доповідача, опонентів та вільних слухачів. Під час проведення такої форми семінарського заняття, викладач виконує роль рецензента. Важливо запропонувати для обговорення справді актуальні для молоді проблеми, провокувати її активність гострими запитаннями, спонукаючи до власних рішень.

Семінар, що містить **ситуаційні завдання зі шляхами вирішення** є самостійною роботою. Мета цього виду – перевірка засвоєних знань та отримання молодими людьми навичок самостійно приймати рішення. Проаналізувати результати вибору допомагає педагог.

Важливий внесок у збагачення мовленнєвого етикету здобувачів середньої освіти, на нашу думку, може зробити саме **семінар-диспут**. Він містить елементи “здорових” суперечок, глибоких міркувань, різноманітних бачень однієї теми. У процесі обговорення учні мають можливість дізнатися нову інформацію, виявити протиріччя. Схожий, але більш масштабний – **семінар-конференція**. Мета проведення семінару полягає у систематизації отриманих знань, закріплення навичок узагальнення, розширення світогляду сучасної молоді. Основними спільними вимогами до учасників диспуту та конференції є володіння міжпредметними знаннями й дотримання правил мовленнєвого етикету. Це запорука вдалого проведення семінару та продуктивної роботи.

ІІ. Практикуми

Це цілком самостійна дослідницька діяльність. Старшокласникам можна запропонувати самим провести соціолінгвстичне опитуванян чи психолінгвстичний експеримент щодо ролі мовленнєвого етикету в нашому житті. Завдання цєї форми позаурочних заходів – обговорення результатів проведених дослідів та їх обґрунтування.

ІІІ. Факультативи

На факультативах учень має змогу поглибити власні знання, опанувати новий матеріал, звернути увагу на проблемні питання, розширити свої знання, удосконалити певні компетентності та в перспективі виявити себе в науково-дослідницькій роботі. Можна організувати факультатив "Український етикет: динаміка від середньовіччя до російсько-української війни", на заняттях якого обговрювати різні комунікативні ситуації з минулого й сьогодення.

IV. Навчально-виховна екскурсія

Виконує низку завдань:

- безпосереднє вивчення природних процесів;
- збагачення знань учнів;
- практичне використання здобутих навичок й умінь;
- формування емоційної сфери підлітка;
- знайомство з науковими відкриттями, здобутками науки.

На нашу думку, екскурсія є вдалим середовищем для налагодження спілкування з однолітками та встановлення доброзичливих відносин з педагогом. До об`єктів навчально-виховних екскурсій належать: музеї, художні виставки, театри, історичні пам`ятки тощо.

Для якісного проведення екскурсії дотримуються перерахованих нижче етапів її організації.

1. Підготовка (теоретична і практична);

2. Проведення інструктажу (пояснення мети екскурсії, плану, маршруту);

3. Власне екскурсія (знайомство з об'єктами екскурсії, задавання поточних питань);

4. Аналіз отриманих знань, спостережень (опитування учнів).

V. Додаткові предметні гуртки

Гуртки мають два головних завдання. По-перше, компенсація прогалин у навчанні учнів, по-друге, підготовка окремих осіб до олімпіад або до вступних іспитів (за бажанням підлітків). В останньому випадку педагог прагне поглибити знання учнів, зацікавити різними дисциплінами у сфері науки, спорту та мистецтва. Варто зазначити, що в роботі гуртка тонко присутня профорієнтація. Це допомагає учням визначитися з майбутньою професією. Результатом діяльності предметних гуртків є конкурси та олімпіади, регулярний випуск шкільних газет і альманахів. Під час занять у гуртках педагог дбає не лише про фізичне здоров'я учнів, а й про моральний

та естетичний складники. У контексті теми нашого дослідження вважаємо доречним гурток "Майстри комункації" тощо.

3.3. Інноваційні методи формування мовленнєвого етикету

Ми дотримуємося думки, що інновації в освітньому процесі є необхідними засобами навчання, оригінальними прийомами. Впровадження інновацій передбачає постійний пошук, аналіз цінностей. Навчальний процес трансформується. На зміну застарілим ідеям приходять новаторські рішення, але важливе при цьому збереження сталих цінностей та моральних норм. Таким чином, успішною є наступна формула використання інноваційних методів:

Традиційна методологія + Творчість талановитого педагогічного колективу + Використання сучасних технологій = Якісна інновація (оцінюється позитивним зворотнім зв'язком від сучасної молоді) = Розвиток гармонійної особистості

Виділимо основні аспекти, які має містити якісна інноваційна методика. Її складові:

1) комунікативна взаємодія з викладачем;
2) послідовна організація освітнього процесу;
3) інтеграція міжпредметних знань і навичок;
4) імітаційні завдання з елементами індивідуального тренінгу;
5) комунікаційно-діалогові вправи;
6) особистісний розвиток;
7) авторська творчість;
8) ситуаційні задачі “негайного типу” (для розвитку критичного мислення);
9) проблемно-орієнтованість;
10) моделі для колективної дії.

Усі ці засади ми врахували під час розробки й проведення виховного заходу "Мовленнєвий етикет сучасної української молоді". Зокрема, дібрали завдання актуальної проблематики з опертям на інтереси й зацікавлення сучасної молоді. Сформулювали проблемно запитання. Навели ситуації з життя. Спонукали молодь до аналзу її досвіду комунікації, щиро поділившись своїми комунікативними девіаціями через недотримання мовленнєвого етикету.

Вважаємо ефективними не лише комунікативно орієнтовані завдання, а насамперед творчі, особистісно орієнтовані, як спонукають молодих українців осмислювати свої вчинки, ретельніше обирати комунікативні стратегії поведінки. Таким чином, у перспективі інноваційна методика викладання сучасним молодим людям може реалізуватися у формі навчальних дискусій, професійно-орієнтованих ділових ігор, творчих завдань, наукових експериментів, вікторин та конкурсів. Ці форми подання матеріалу спрямовані всебічно розвивають молодь, здатні її зацікавити, дають змогу самовиразитися й виявити активну життєву позицію.

Висновки до розділу 3

Проведений виховний захід на тему "Мовленнєвий етикет сучасної української молоді" дав змогу не тільки ознайомити учнів з правилами мовленнєвого етикету, а й на практиці показати важливість грамотного, коректного та ввічливого спілкування в повсякденному житті. Захід продемонстрував, що учні 11 класу мають базове розуміння мовленнєвого етикету, але для них було корисним більш детально розібрати його правила та навчитися застосовувати їх у конкретних комунікативних ситуаціях. Інтерактивний формат заходу сприяв активному залученню учнів до обговорень, а практичні завдання дозволили їм оцінити власні мовленнєві навички та побачити, як дрібниці в мовленні можуть впливати на стосунки

з оточуючими. Оволодіння та вільне використання правил мовленнєвого етикету відкриває для учнів ряд можливостей та шляхів самоствердження.

Запропонована система завдань допомагає непомітно сформувати в молоді вміння етично поводитися в різних комунікативних ситуаціях, ретельніше добирати ефективні комунікативні стратегії й засоби, мислити стратегічно, запобігати кофліктам, дбати про соціальні зв'язки з іншими учасниками живого й віртуального спілкування.

Один з основних критеріїв комунікативно-прагматичного аспекту навчання полягає в створенні навчальних ситуацій, які наближені до реальних життєвих ситуацій. Це активізує самостійну та творчість учнів на уроках, а також сприяє використанню мови як інструменту спілкування для досягнення комунікативних цілей. Таким чином, ситуативний підхід до вивчення мовленнєвого етикету на заняттях із різних дисциплін, враховуючи соціокультурні та етнолінгвістичні аспекти, забезпечує належне засвоєння та застосування в повсякденному житті, стимулює мисленнєву та пізнавальну активність і підвищує зацікавленість учнів до навчального матеріалу. Саме педагог виступає як автор конкретних нововведень. Він має широкі можливості та безмежний простір для науково-педагогічної діяльності, оскільки на практиці переконується в ефективності розроблених технологій та методик навчання, здійснює наукові дослідження, залучаючи учнів старших класів до наукового пошуку.

Педагог повинен володіти інноваційними поглядами на освітній процес. Втілювати творчу активність, особистісну готовність до перегляду власних поглядів і власної діяльності. На нашу думку, викладач має займати роль спеціаліста-виконавця та дослідника, володіти розвинутою рефлексією в професійній діяльності.

З впровадженням у навчально-виховний процес новітніх технологій викладач поступово набуває ролі консультанта, фасилітатора та наставника. Це вимагає від нього спеціальної психолого-педагогічної підготовки, адже

у професійній діяльності реалізуються не лише фахові предметні знання, але також сучасні знання в галузі педагогіки та психології, акмеології, а також технології навчання та виховання. На цій основі формується готовність до сприйняття, оцінювання та впровадження педагогічних інновацій.

ВИСНОВКИ

Отже, мовленнєвий етикет сучасної української молоді – це важлива запорука комунікативної культури, основа ефективного та конструктивного спілкування. Мовленнєвий етикет охоплює сукупність мовних норм, правил та принципів, що регулюють спілкування у різних життєвих ситуаціях, як офіційних, так і неформальних. У сучасних умовах, коли молодь активно використовує різні канали комунікації, зокрема соціальні мережі та месенджери, мовленнєвий етикет набуває особливого значення. Для старшокласників це не лише засіб уникнення конфліктів та непорозумінь, але й можливість продемонструвати свою повагу, культуру та вихованість.

Дотримання мовленнєвого етикету серед учнів старших класів сприяє зміцненню позитивних стосунків у колективі, формуванню їхньої особистої відповідальності за висловлювання, а також покращує навички міжособистісного спілкування. Це важливо не лише в навчальному середовищі, а й у підготовці до дорослого життя, де грамотне мовлення стає одним із важливих критеріїв успішності та професійної компетентності.

Формування мовленнєвого етикету в школі дозволяє старшокласникам не лише навчитися чітко та грамотно висловлювати свої думки, але й сприяє розвитку таких рис, як толерантність, емоційний інтелект, вміння вирішувати конфлікти, слухати та розуміти співрозмовника. Це є важливим з огляду на сучасні виклики суспільства. З огляду на постійне зростання обсягів інформації та активне використання цифрових технологій, молодь, особливо учні старших класів, потребують не лише знань про правила мовленнєвого етикету, але й уміння ефективно їх застосовувати. Це допомагає уникати непорозумінь і конфліктів, створює сприятливу атмосферу для навчання та спілкування, а також підтримує культуру спілкування, що є основою поваги та толерантності в суспільстві.

Підготовка учнів старших класів до свідомого й відповідального використання мовленнєвих норм є ключовим завданням освіти, що забезпечує їхню успішну соціалізацію, самовираження та інтеграцію в суспільство.

Проблеми у формуванні мовленнєвого етикету молоді зумовлені кількома чинниками. Передусім, на заваді стоїть вплив цифрових технологій та соціальних мереж, де спілкування часто спрощене й неформальне. У таких умовах молодь нерідко нехтує правилами мовленнєвого етикету, використовує сленг, скорочення та ненормативні засоби, що негативно позначається на мовному розвитку та культурі спілкування.

Інша проблема – дещо формальний підхід до теми мовленнєвого етикету в закладах освіти. Учнів навчають, що мовленнєвого етикету потрібно дотримуватися, проте не формують у них усвідомленого ставлення до важливості ввічливого спілкування в різних життєвих ситуаціях.

Ще одним суттєвим чинником є брак належного прикладу в оточенні молоді. Якщо вчителі, батьки, герої тік-току не демонструють у своєму мовленні культурного спілкування, молодь не бачить необхідності дотримуватися мовленнєвого етикету.

Окрім цього, викликом є різноманітність культурних впливів та тенденцій глобалізації, які також впливають на мовленнєві норми. Молоді люди часто переймають мовні шаблони, що суперечать традиціям українського мовленнєвого етикету, через вплив іноземних медіа та популярної культури.

Отже, проблеми у формуванні мовленнєвого етикету молоді зумовлені впливом цифрового середовища, недостатньою увагою у шкільному навчанні, відсутністю прикладів у середовищі та впливом глобалізації. Це вимагає посиленої уваги з боку освітніх закладів та суспільства для

формування у молодих людей навичок культурного спілкування, що є необхідними для їхньої успішної соціалізації та подальшого розвитку.

У молодіжному середовищі встановлено ознаки поступового сприйняття «нового, сучасного» мовленнєвого етикету, у якому інформальність і виразність спілкування цінується вище, ніж формальне ставлення. Мова молодих людей стає більш гнучкою та експресивною й інколи це породжує непорозуміння між поколіннями. Традиційні правила мовленнєвого етикету вимагають уважності до висловлювань та поважного ставлення до співрозмовника, однак для молоді більшу цінність становлять принципи щирості, виразності та індивідуалізованості. Якщо в неформальному спілкуванні використання колоритної мови є прийнятним, то в професійних, офіційних відносинах краще дотримуватися загальноприйнятих стандартів.

Особливо зміни етикету помітні на тлі поширення віртуального спілкування. Зокрема, відзначаємо широке застосування скорочень та емодзі як виявів експресивності, глобальність мовного спілкування, акцент на взаємодії та обговоренні контенту. Ці зміни визначають еволюцію мовленнєвого етикету під впливом технологій та культурних тенденцій, які формуються, видозмінюються у середовищі інтернету. У віртуальному просторі розвинулася особлива форма етикету – нетикет, згідно з яким можна не вітатися в інтернеті, реагувати не словесно, а вподобайками й емодзі, висловлюватися коротко, картинками та ін.

Використання абревіатур, емотиконів, уподобайок, типових зображень із квітами, написами та нетрадиційних форм листування для вираження етикетних реакцій, безперечно, сприяє зручності й динамічності сплікування, проте поступово послаблює навички до роздумів, людині стає складно добирати засоби для індивідуалізованого привітання, подяки, комплімента.

Важливим аспектом мовленнєвого етикету є усвідомлення та прийняття відмінностей між віртуальним і реальним спілкуванням. Стиль вираження в інтернеті може відрізнятися від безпосереднього спілкування, тому доцільно враховувати контекст під час добору слів. Збереження загальних стандартів мовленнєвого етикету є базовим принципом для взаєморозуміння та підтримання культурного співтовариства. Безперечно, сучасна молодь відіграє важливу роль у формуванні нових підходів до мовленнєвого етикету, але їй треба зберігати баланс між інноваціями та збереженням традиційних культурних цінностей.

Молоді люди мають основні навички компліментарного спілкування, проте не застосовують їх сповна, вдаючись до схвалення передусім зовнішнього вигляду людей, інструментів візуального самовираження. Безперечно, серед завдань психологів та педагогічного колективу має бути стимулювання активнішого й різноманітнішого компліментарного спілкування в шкільному та студентському середовищах.

Особливості інтернет-середовища призвели до виникнення нових правил комунікації та змін у наявних нормах. Цей етикет узгоджується з моральними цінностями, які існують у безпосередньому спілкуванні. Як і під час живого спілкування, враховується соціальний статус співрозмовника та взаємини з ним (друзі чи малознайомі люди). Спілкування між старшокласниками (друзями або близькими) часто включає вільне використання мовних символів разом із емотиконами, наліпками та значною кількістю скорочень. Мовний етикет був і залишається дієвим засобом морального впливу та виховання підлітків, оскільки він уособлює найкращі духовні та моральні взірці поведінки людства й окремого народу. Засвоєння учнями підліткового віку найкращих духовних і моральних цінностей етикету сприяє активації внутрішніх сил (потреб, настанов, мотивів, інтересів) мовної особистості.

Запропонована нами методика формування мовленнєвого етикету декларує комплексний підхід до навчання старшокласників основам ввічливого та коректного спілкування. Вона охоплює інтеграцію практичних вправ, рольових ігор, інтерактивних завдань та творчих проєктів, що дозволяють учням застосовувати набуті знання у реальних комунікативних ситуаціях. Методика передбачає активне залучення всіх учнів до обговорень та аналізу різних життєвих ситуацій, що сприяє розвитку критичного мислення та емоційного інтелекту. Особливу увагу приділено поєднанню традиційних методів навчання з сучасними технологіями, що дозволяє враховувати специфіку сучасного молодіжного середовища та залучати учнів через інтерес до інноваційних форм навчання.

Переваги запропонованої методики вбачаємо в її інтерактивності та практичності. Вона допомагає не лише засвоїти теоретичні знання, але й розвинути навички використання мовленнєвого етикету в різних ситуаціях: від шкільних занять і повсякденного спілкування до онлайн-спілкування та підготовки до професійного життя. Інтеграція сучасних технологій дозволяє зробити процес навчання цікавішим та адаптованішим до потреб учнів, тоді як рольові ігри та творчі завдання сприяють розвитку комунікативних компетенцій. Крім того, методика враховує індивідуальні особливості учнів та їхні уподобання, що підвищує рівень зацікавленості всіх учнів та залученості до навчального процесу.

Виконане дослідження відкриває перспективи для подальшого вдосконалення навчальних програм в закладах освіти. Запропонована методика може бути адаптована та впроваджена в інших освітніх закладах, а також використана для створення спеціальних тренінгів та курсів із комунікативної культури. Це дослідження також створює основу для подальших наукових досліджень у сфері лінгводидактики та розробки нових методів навчання, що відповідають вимогам сучасного суспільства та враховують особливості цифрової епохи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Абрамова Т.В. (2000). Національна специфика культури мовного спілкування в косвенних мовних актах. Теоретична і прикладна лінгвістика. Вип. 2. 127 – 135.

Агалець, І. О. (2018). Мовленнєвий етикет як засіб професійно-педагогічної підготовки майбутнього освітянина. *Науково-педагогічні студії*. 1, 76–86.

Арбєніна, В. Л, Сокурянська, Л. Г. (2012). Українське студентство у пошуках ідентичності: *монографія ХНУ імені В. Н. Каразіна*.

Баган, М. П. (2020). Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. Українська мова, 1, 38-53.

Баган, М. П. (2021). Конотації зоонімів у сучасному молодіжному мовленні і традиційній українській лінгвокультурі: константи і динаміка сприйняття. *Науковий вісник Ужгородського університету*, 45(1), 51–57.

Баган, М., Навальна, М., Істоміна, А. (2022). Індивідуальні вербальні коди спонтанної емоційної психорегуляції сучасної української молоді. PSYCHOLINGUISTICS, 31(2), 6–32.

Баган М.П. (2022). Культура української наукової мови: *[посібник для самостійної роботи студентів*]. Київ : Видавничий центр КНЛУ. 48.

Баган, М. П. (2023). Мовлення сучасної української молоді в контексті національно- культурних тенденцій розвитку суспільства. Мова та культура у просторі новітніх технологій: проблеми сучасної комунікації. Талком, 15–16.

Баган, М., Скляренко, О. (2024) Мовленнєвий етикет сучасної української молоді:динаміка комунікативних орієнтирів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету.* 9-18.

Баландіна Н. Ф. (2010). Образ журналіста в мовній свідомості школярів. *Вісник Полтавського національного університета ім. В.Г.Короленка.*

Бацевич, Ф. С. (2004). Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академія. 344.

Безносова, А. П. (2008). Граматичні індикатори вираження ввічливості (з історії вивчення питання). *Лінгвістичні студії*. № 17. 176–180.

Бєлінська О. Н. (2021). Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати. *URL: www.psychology.ru/internet*

Білавич Г., Вацеба В. (2020). Як формувати мовленнєвий етикет молодших школярів? *Навчальний посібник*. Івано-Франківськ, 160.

Біографія Нільса Хенріка Давида Бора *URL: Biographera.net biographera.net/biography.php?id=215.*

Богдан М. С. (2014). Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. 25-29.

Бодан С. К. (1998). Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Рідна мова. №. 1. 430–452.

Воротнікова, І. Г. (2006). Загальнолінгвістичні аспекти феномену етикету у сучасній міждисциплінарній науковій парадигмі. *Новітня філологія, 4,* 6-12.

Гончаренко, А. М. (2008). Комунікативна компетентність – головна мета. *Дошкільне виховання*. № 7. 12–15.

Гончаренко, С. С., Кушнір, В. Г., Кушнір. Г. Г. (2008). Методологічні особливості наукових поглядів на педагогічний процес. *Шлях освіти*. Київ: *Педагогічна преса*, № 4 (50). 2–10.

Грабар. Н. Г. (2010, 12-14 лютого). ON-LINE спілкування: психологічний аспект / Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації: *матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. Сімферополь-Ялта.* Сімферополь : ВітТроПринг. 31-32.

Гринчишин, Д. Г., Капелюшний, А. О., Сербенська, О. А., Терлак, З. М. (1996). Словник-довідник з культури української мови. Львів: [б. в.], 367.

Грищенко, Т. Б. (2018). Мовний етикет української науки. *Українська мова та культура мовлення*. № 4. 54–64.

Гриньова, В. М. (1998). Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти). Харків: Основа, 300.

Губанова, Т. О. (2006). Формування загальномовленнєвих умінь та навичок учнів засобами особистісно орієнтованого спілкування. *Початкова школа*. № 8. 15–17.

Данилевська, О. М. (2017). Мовна ситуація в загальноосвітніх навчальних закладах України (за результатами соціолінгвістичного дослідження). *Записки з українського мовознавства, 24*(2), 28–43.

Деревянко, Ю. М. (2018). Мовленнєвий етикет і ввічливість: диференціація понять Science and Education a New Dimension. *Philology, VI*(51), 30–34.

Дика, Н. М. (2012). Поняття культури мовлення учнів. *Дивослово.* № 2. 50–51.

Дорошенко, С. І. (2002). Культура мовлення. Основи культури і техніки усного мовлення. Харків : Ранок. 47–138.

Дубасенюк, О. А. (2014). Інновації в сучасній освіті. *Збірник науково-методичних праць*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 12–28.

Засєкін, А. А. (2012). Віртуальне спілкування як чинник особистісних змін студентської молоді: *автореф. дис. канд. психол. наук*. Київ, 20.

Зінченко, О. В. (2016). Характеристика мотивів користування Інтернетом у підлітковому віці.

Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році. Додаток до листа МОН від 30.08.2024.

Караванський, С. (1994). *Секрети української мови*. Київ: Либідь. 146.

Климова, К. Я. (2007). *Основи культури і техніки мовлення*. Київ: Знання, 238.

Коваль, А. П. (1966). Культура української мови. Київ: Либідь. 104.

Ковальчук Н. П. (2011). Смайли як візуально-смислові конструкції культури віртуального спілкування Електронний ресурс. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер.: Філологічна. — Вип. 21. 50-57.

Колесникова, Р. (1991). Культура мовлення – складова майстерності вчителя. *Початкова школа*. № 11. 50–52.

Кононенко, В. (2002). Регіональний аспект загальнонародного. *Урок української*. № 9. 27–28.

Корінний, М. М., Шевченко В. Ф. (2003). Короткий енциклопедичний словник з культури. Київ. 384.

Корніяка, О. М. (2006). Психологія комунікативної культури школяра. Київ : Міленіум. 336.

Королюк, Т. (2014). Шукаємо знання у квесті. *Учитель початкової школи*. № 12. 37–38.

Кочан, І. М., Токарська А. С. (2016). Культура рідної мови: *збірник вправ і завдань.* Львів : [б. в.]. 178.

Кравець Л. В. (2017). Трансформація мовної комунікації в інформаційну епоху. *Дивослово*. №4 (721). 49–52

Крайнова, Ж. (2003). Формування комунікативної компетентності молодших школярів на заняттях з рідної мови. *Початкова школа*. № 11. 24–26.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. (2000). *Директор школи*. 39–40.

Литовченко І. В. (2010). Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі – Київ: *Видавництво ТОВ «Видавничий будинок «АванпостПрим»*. 48-50.

Мазуркевич, О. П., Дячук, В. П. (2015). Звичаєві норми етикету в традиційній культурі українців. *Ліра-К.*

Мартос, С. А. (2003). Молодіжний сленг : міф чи реальність? *Культура слова, 62,* 39–44.

Мацько О. (2000). Формули ввічливості в дипломатичному листуванні. *Дивослово.* №2. С. 14-17.

Мацько Л. (2016). Аспекти мовної особистості у проспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово.* № 7. С. 2–4.

Мельничук О. М. (2005.) Український мовленнєвий етикет : синтаксично-стилістичний аспект : *автореф. дис. ... канд. філол. наук.* Чернівці. 22.

Миронюк О. М. (2006). Історія українського мовного етикету. Звертання. Київ, 167 .

Миронюк О.М. (1993). Історія українського мовного етикету (засоби вираження ввічливості): *Автореф. дис. ... канд. філол.наук*. Київ, 22.

Немеш, О. М. (2014). Вплив спілкування в соціальних мережах на розвиток особистості підлітка. / Проблеми сучасної психології : *зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський, Вип. № 26. 442–456.

Немеш, О. М. (2014). Психологічні основи Інтернет-комунікацій. / Актуальні проблеми психології: *збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, Вип. № 14. 138–146.

Немеш, О. М. (2014). Психологічний аналіз комп’ютерно-опосередкованої комунікації. / Проблеми сучасної психології: *зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, Вип. 25. 329-343.

Немеш, О. М. (2014). Соціальні мережі як провідний вид віртуального спілкування: проблематизація феномену.

Павелків, Р. В. (2011). Вікова психологія: *підручник*. Київ: Кондор, 468.

Павленко, Л. (2020). Прислів'я, що виховують і навчають. 50-52.

Падалка О. С. (1995). Педагогічні технології. Київ : Українська енциклопедія. 129.

Педагогіка вищої школи : словник-довідник упор. О. О. Фунтікова. (2007). Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ». 404.

Пентилюк, І. С. (2011). Мовний етикет та його роль у вихованні підлітків. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Серія : Психологія і педагогіка. Вип. 18. 210-215.

Плющ, Н. П. (1991). Формули ввічливості в системі українського мовного етикету. *Українська мова і сучасність.* 90-98.

Пометун, О. І., Пироженко, Л. В. (2004). Інтерактивні технології навчання: *наук.-метод. посібн.* Київ : Видавництво «А.С.К». 192.

Проценко, О. П. (2004). Етикет як аксіологічний вимір культури поведінки і спілкування. *Автореф. дис. д-ра філос. наук*.

Пустовіт, Л. О. (1998). Мовний етикет українців: традиції і сучасність: *монографія.*

Радевич-Винницький, Я. (2001). Етикет і культура спілкування. Світ.

Редько В. Г. (2017). Методика навчання мови і літератури. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. Вип. 23. Частина 2. 268–275.

Сабліна, С. В. (2007). Сучасні мовознавчі проблеми дослідження українського мовного етикету. *Мовознавство*. № 10. 18–28.

Самойленко, Н. (2022). Аксіологічний підхід до формування мовленнєвої культури здобувачів початкової освіти. *International Science Journal of Education & Linguistics, 1, 5,* 7–20.

Сахарчук, Л. І. (1992). Соціальний аспект мовної діяльності. *Актуальні проблеми соціолінгвістики*, 19-23.

Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. *Підручник. Київ : Міленіум*, 2006. 344 с.

Словник-довідник з української лінгводидактики: *навчальний посібник* / кол. авторів за ред. Пентилюк М. (2003). Київ: Ленвіт. 128.

Стельмахович, М. Г. (1985). Народна педагогіка. *Л-ра*. 308-310.

Стельмахович, М. (1998). Український мовленнєвий етикет. *Дивослово, 3,* 20–21.

Столбов Д. (2014). Особливості Інтернет-діяльності сучасного підлітка № 1 (12). 327-331.

Сухомлинський В. О. (1988). Сто порад учителеві. Київ : Рад. шк. 304.

Таран, О. (2012). Англізація української мови в проекції на загальний жаргон. *Волинь філологічна: текст і контекст,* 252–260.

Токарева, Н. (2018). Генеза логіко-смислової організації мовлення підлітків. *Psycholinguistics*, *24*(1), 343–359.

Тур, О. М. (2009). Норми мовленнєвого етикету та особливості Інтернет-спілкування. / *Матеріали Всеукраїнської конференції «Язык, речь, речевая коммуникация» [Філологічні науки]*. Кременчук. Вип. 7. 85–90.

Фабіан, М. (2014). Семантика мовного етикету: новий підхід до її вивчення. *Сучасні дослідження з іноземної філології, 12,* 7–13.

Форманова, С. В., Кислицина, Н. М. (2004). Формування національної мовної картини світу формами та засобами вираження етикету (на матеріалі української та англійської мов). *Культура народов Причерноморья,* 122–124.

Харченко Г. І. (2016). Формування комунікативних умінь школярів в умовах компетентнісної мовної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Вип. 3. 148–151.

Харчук, Л. (2020, 21–23 травня). Мережевий мовленнєвий етикет в умовах сучасної комунікації // Інформація, комунікація, суспільство. *Матеріали 9-ї Міжнародної наукової конференції.* Львів: Видавництво Львівської політехніки. 128– 129.

Цар, І. (2018). *Українське повсякденне мовлення в міському молодіжному середовищі: структура і функціонування.* Дис. канд. філол. наук.

Чабаненко Ю. А. (2017, 13 квітня). Вербальна комунікація в епоху інформаційних технологій // Психолого- лінгвістичні особливості педагогічного спілкування. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції.* – Черкаси. 18–25.

Чмут, Т. К., Чайка, Г. Л. (2007). Етика ділового спілкування : *навч. посіб.* Київ: Знання, 6-те вид., випр. і доп. 230.

Шевельов, Ю. (2003). Внесок Галичини у формування української літературної мови / Ю. Шевельов; *НТШ у Львові, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія».* Київ : КМ Академія. 157.

Dimberg, U., Andréasson, P., & Thunberg, M. (2011). Emotional Empathy and Facial Reactions to Facial Expressions. *Journal of Psychophysiology, 25*(1), 26–31.

Ebrahem, S.M, & Shattla, S.I. (2019). The Effectiveness of Psycho-educational Program on Emotional Regulation and Problem-Solving among Preparatory School Students. *American Journal of Nursing Research. 7(6),* 922–931.

Hamzah, S.R., Kai Le, K., Musa, S.N.S. (2021). The Mediating Role of Career Decision Self-Efficacy on the Relationship of Career Emotional Intelligence and Self-Esteem with Career Adaptability among University Students. *International Journal of Adolescence and Youth, 26(1),* 83–93.

Kahya, Y., & Munguldar, K. (2022). Difficulties in Emotion Regulation Mediated the Relationship Between Reflective Functioning and Borderline Personality Symptoms Among Non-Clinical Adolescents. *Psychological Reports,* 284–293.

Ludwig, V.U., Brown, K., & W., Brewer, J.A. (2020). Self-Regulation Without Force: Can Awareness Leverage Reward to Drive Behavior Change? *Perspectives on Psychological Science, 15, 6,* 1382–1399.

Quenneville, S., Talwar, V., & Bosacki, S. (2021). Teacher Ratings and Adolescent Students' Perceived Social Behaviours and Gender-Role Orientations. *Journal of Gender Studies,* 1–13.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. АНКЕТА (ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ)

1. Що таке етикет?

2. Чи потрібен етикет у сучасному житті?

3. Чи помічаєте Ви порушення мовленнєвого етикету в сучасному спілкуванні?

4. Чи кажете Ви компліменти? Які, кому, із приводу чого? – наведіть приклади.

5. Чи ставите Ви стикери/емодзі подяки, вітання, прощання, підтримки у віртуальному спілкуванні?

6. Чи хотіли б більше дізнатися про сучасний етикет, історію його формування?

ДОДАТОК Б. ВІДПОВІДІ РЕСПОДЕНТІВ

Чи кажете Ви компліменти? Які, кому, із приводу чого? – наведіть приклади. 2. Що для Вас етикет?

Кажу подругам, зазвичай, коли помічаю щось нове (оскільки знайомі тільки пів року, часто можу бачити щось унікальне в них) або просто хочу підняти їм настрій, коли в них щось не виходить. Можу робити з приводу зачіски, макіяжу, якихось висловів під час семінарів, адже всі вони розумні й талановиті.

Для мене етикет -це правила поведінки, коли люди поважають інших, їхню позицію.

Так, я часто кажу компліменти. Здебільшого роблю їх своїм друзям або рідним з приводу їхнього зовнішнього вигляду.

Етикет- правила поведінки людини в соціумі.

Звісно, досить часто роблю компліменти подругам, своїй матері чи незнайомкам на вулиці. Наприклад, це може бути комплімент щодо зовнішності, того як людина влучно та цікаво самовиражається та дуже люблю відмічати що у людини гарна посмішка! Хотіла би я навчитися відмічати деякі риси характеру людини в такій формі, щоб їй було приємно, але такий «комплімент» від мене звучить просто як суха констатація факту.

Етикет для мене це, звісно ж, не сукупність правил про те, з якої сторони від тарілки повинна лежати десертна виделка. Це все ще сукупність суспільно сформованих часом правил, слідуючи яким людина поводиться прийнятно

в суспільстві. Головним з етикету при спілкуванні можу відмітити вміння не переходити границі людини.

Так, кажу компліменти своїм друзям або родичам. Частіше за всього з приводу зовнішності, або коли хтось купує щось нове з одягу. Також можу похвалити за те, як людина думає. А коли ми граємо з друзями в відеоігри, кажу, що вони гарно грають, що вони розумнички.

Для мене етикет це правила поведінки, які диктують, як слід вести себе у різних ситуаціях, з іншими людьми. Наприклад, правила ввічливості, столової поведінки та інші норми. Етикет допомагає забезпечити хороші відносини та уникати конфліктів.

Кажу компліменти постійно і з будь-якого приводу, але останнім часом намагаюсь відійти від компліментів зовнішності і більше хвалити внутрішні якості людини.

Етикет для мене, в першу чергу, це про повагу до особистих кордонів людини.

Намагаюся, але кажу їх не так часто, як хотілося б. Часто хочеться, але ніби соромлюся, тому й кажу рідко. Набагато легше письмово. Казала стосовно зовнішності, предметів одягу, аксесуарів, а писала, наприклад, що вони чудові люди, що я в захваті від чогось, що вони роблять/зробили. Кому? Частіше одноліткам, але й авторитетним старшим фігурам теж, причому щиро.

Вміння поводитись у суспільстві, відповідно до цього суспільства, мабуть.

Дуже часто кажу компліменти. Привід може бути абсолютно будь-який. Можу казати компліменти як і малознайомим людям так і близьким. Я вважаю, що всі компліменти мають бути щирими. Тому, якщо я їх комусь кажу, то це означає, що я справді так думаю. Якщо стосовно прикладів, то коли один з моїх знайомих нещодавно купив новий одяг, то я сказав йому : "Братішка, твій новий лук просто шик. ".

Етикет для мене - це певні правила поведінки та спілкування, яких має дотримуватись кожна людина в будь-якій ситуації.

Роблю компліменти своїм друзям, щоб нагадувати їм про їхню цінність. Зазвичай роблю їх стосовно зовнішнього вигляду (особливо, якщо це якісь дрібні деталі), одягу, будь-яких особистих досягнень і тому подібне. Особисто мені дуже гріє душу бачити реакції близьких для мене людей на компліменти.

Певні правила поведінки у соціумі, аби людям було якомогакомфортніше співіснувати одне з одним у спільному просторі.

я часто кажу компліменти близьким мені людям, стосовно зовнішності, одягу, вигляду тощо. Мені подобається реакція на компліменти та підняття настрою у людини. Наприклад, я часто кажу їм, що у них неймовірна усмішка, крутий лук, прекрасний вигляд.

етикет для мене - це певні правила поведінки, які сприяють на взаєморозуміння та повагу, а також вираження вдячності та висловлення поваги через відповідні слова та жести

Я часто кажу компліменти друзям і близьким родичам. Щодо вигляду чи майстерності у чомусь.

Етикет для мене установлені соціумом правила поведінки в різних місцях і ситуаціях. Часто роблю компліменти з будь-якого приводу. Для людей це важливо. Етикет - певні правила поведінки у суспільстві, які включають в себе ввічливість і взаємоповагу.

Не часто кажу компліменти, але коли кажу то завжди щиро і ніколи не лещу людям, і зазвичай більше роблю компліменти близьким людям для того щоб підняти їх настрій, і просто зробити їм приємно, а якщо це мало знайома мені людина, то зазвичай можу зробити комплімент її зовнішньому вигляду

Для мене етикет - це перш всього вихованість, повага і ввічливість до оточуючих людей, також це правила поведінки у соціумі та гарні манери

Я люблю робити компліменти, мені не важко, а людям приємно. Це не обов'язково про зовнішність, часто я помічаю і хочу плекати й інші риси людей, наприклад те, що з ними приємно спілкуватись чи вони мають гарне почуття гумору. Проте, я завжди думаю чи будуть ці компліменти доречними під час певних ситуацій.

Етикет - це, в першу чергу, взаємоповага. Ніякі правила не будуть корисними, якщо людина не матиме почуття поваги до інших.

Компліменти мають бути щирими, тому я роблю їх тільки тоді, коли я дійсно хочу зробити приємно, чи коли мені подобається щось в людині. Я щасто звертаю увагу на запах людини, тому це часто привід. Зміни в

зовнішності, до прикладу зачіска, також часто зустрічають позитивний відгук від мене.

Етикет для мене це правила адекватної поведінки в суспільстві, повага.

Я рідко роблю компліменти . Здебільшого роблю компліметни близьким для мене людям , щодо їхньої зовнішньості ...

Я обожнюю казати компліменти, бачити як у людей з'являється на обличчі посмішка після почутого, особливо незнайомцям, мені здається що я заряджаю їх гарним настроєм на день.

Етикет для мене це культура мовлення, це культура в їжі, банальне вміння володіти ножем та вилкою для мене це вже етикет, адже багато хто зараз не вміє цього, що для мене було величезним розчаруванням в сучасній молоді .

Я рідко роблю компліменти . Здебільшого роблю компліметни близьким для мене людям , щодо їхньої зовнішньості ...

Для мене етикет це правила поведінки людини в соціумі .

Досить рідко роблю компліменти, зазвичай близьким людям щодо їх зовнішнього вигляду (якщо він мені справді подобається)

Кажу компліменти тоді,коли дійсно захоплююсь людиною ,можу зробити комплімент стосовно,зачіски,одягу,макіяжу і тд (частіше за все кажу їх близьким та друзям)

Етикет для мене це правила поводження в громадських місцях,в суспільстві.

Компліменти кажу рідним, друзям і знайомим, приводом може бути будь що, одяг, зачіска, зовнішній вигляд.

Це норми повидінки в суспільстві і не тільки

Я вихована так, хоч і скромна, але мені хочеться робити людям приємно як словами так і діями.Я вважаю що казати компліменти і просто хороші слова це прекрасна риса, яка вказує на щирість і бажання робити добро навколишнім.
Хоч частенько здається що світ прекрасний, а люди гнилі(не всіх звичайно під одну лінійку), треба робити добрі вчинки та бути собою)Це цінується, хочеться вірити, принаймні, що це так))Кожен заслуговує на підтримку та повагу.
Компліменти загалом можуть зробити день тому, хто їх отримав: підвищення настрою, підкреслення позитивного ставлення один до одного. Тож не треба обирати якийсь момент, щоб сказати. Ми живемо один раз, тож треба казати те що думаєш та відчуваєш, поки не пізно)

Загалом поведінка може бути різною, але важливо вміти себе вести і контролювати в різних ситуаціях.

Кажу компліменти, але рідко,друзям та близьким щодо їхнього вигляду

Це правила поведінки

Роблю компліменти ДУЖЕ часто, справді обожнюю це!! Привід може бути будь-яким насправді. Зовнішність, характер, макіяж, аутфіт, вчинки, вислови, тощо! Якщо я справді так думаю то чого б не сказати щось приємне людині та можливо підняти їй настрій)

Етикет для мене це система певних правил поведінки для більш комфортного спілкування

Так, часто кажу компліменти своїй мамі та подругам з приводу зовнішнього вигляду чи поведінки. Етикет для мене - правила поведінки та поваги до людей в соціальному середовищі.

завжди роблю компліменти, навіть тим людям з якими не тісно спілкуюсь. я розумію що багатьом було б приємно їх отримувати, зовнішність, зміни в житті, досягнення. саме тому мені приємно казати теплі слова людям.

Це установлені правила ввічливості і норми поведінки в суспільстві або в якому-небудь товаристві відповідно до певних обставин.

Так, кажу. Якщо людина імпонує мені як особистість, якщо мені подобається її зовнішність та якщо це близька мені людина, то я хочу зробити їй приємно компліментом.

Сукупність правил поводження в суспільстві, він контролює поведінку людини в певних ситуаціях, роблячи спілкування більш комфортним та приємним для всіх учасників.

Хочеться сказати комплімент значно частіше, ніж безпосередньо це роблю, через деяку сором'язливість чи незручність. Але це зазвичай стається з

близькими людьми (родичами, друзями), коли хочеться зробити їм приємно. А інколи може статись і з незнайомою людиною, коли у мене хороший настрій і я хочу підняти його комусь із гіршим настроєм.

Для мене етикет – це вимушена та усвідомлена взаємоповага

Так, я можу висловлювати компліменти. Наприклад, я можу сказати,що людина класно виглядає або вона має крутий стиль. Я висловлюю компліменти зазвичай тоді, коли хтось чогось досягнув або коли я в захваті як виглядає людина

Етикет для мене - це набір правил поведінки, які допомагають зберігати взаємоповагу та гідність у спілкуванні з іншими людьми. Це може включати правила ввічливості, такі як здоровання, вживання "будь ласка" та "дякую", дотримання особистого простору та інші соціальні конвенції.

Так, звичайно, часто роблю компліменти своїм друзям та рідним. Компліменти стосовно зовнішнього вигляду, дій, вчинків, емоцій, настрою і тд

Етикет для мене це правила поведінки людини в суспільстві, у будь-яких ситуаціях, тому завжди потрібно залишатись ввічливим та обережним в своїх діях та висловлюваннях
Так, не часто, але іноді. Можу сказати, що людина гарно виглядає, або ж, що вона має якусь круту річ.

Для мене етикет це толерантна поведінка, певні правила, норми, щоб спілкування з іншими було максимально комфортним.

Звісно, я кажу компліменти, людям навколо мене. Компліменти це спосіб сказати слова вдячності, похвали або привітання, які мають єдину мету, зробити людину почувати себе добре і підняти настрій.

Кажу наприклад : Ти завжди знаєш, як підняти настрій. Ти виглядаєш чудово сьогодні. Ти неймовірна. Дякую богу, що ти в мене є.

Щодо етикету, для мене важливо дотримуватися ввічливості та поваги до інших. Це включає в себе вдячність, ввічливість у спілкуванні та повагу до особистого простору інших людей. Я завжди намагаюсь бути ввічливою у спілкуванні з усіма.

SUMMARY

The master's work titled "Methodology for Forming Speech Etiquette in Senior Students of General Secondary Education Institutions" addresses the comprehensive strategies required for developing speech etiquette among older school-aged students in Ukraine. This topic is particularly relevant in the context of modern communication practices, which are deeply influenced by digital interaction and social media, creating new challenges for maintaining traditional standards of respectful and effective communication.

The research begins by emphasizing the theoretical foundations of speech etiquette, examining its definition as a system of linguistic norms and practices that ensure politeness, clarity, and mutual respect in dialogue. The work highlights the vital role that speech etiquette plays in fostering not only effective communication but also social cohesion and personal development. It stresses that for senior students, mastering speech etiquette is essential for building relationships, achieving academic success and preparing for professional interactions.

The thesis identifies the unique characteristics and communication trends among modern Ukrainian youth. These include the extensive use of informal language, the influence of foreign lexicon and the dominance of digital and online forms of communication that often disregard formal speech patterns. This research also underlines the difficulty educators face in bridging the gap between traditional norms of etiquette and the dynamic, often less formal, language practices preferred by students.

Methodologically, the thesis incorporates a multi-faceted approach that blends theoretical research with practical applications. It involves the analysis of current linguistic patterns among youth, survey-based assessments of students' understanding of etiquette and classroom trials of proposed educational methods. The methodology emphasizes interactive and participatory teaching techniques, such as role-playing, discussion panels, digital simulation activities, which aim to

engage students and encourage them to apply etiquette principles in both real-world and virtual settings.

The practical significance of this study is evident in its potential to be integrated into secondary education curricula to foster a more comprehensive understanding and practice of speech etiquette. The findings reveal that students who engage in interactive and experiential learning activities demonstrate improved awareness and adherence to speech etiquette rules. Additionally, the thesis provides a detailed overview of how teachers can incorporate these practices into both regular classroom settings and extracurricular activities to reinforce students' skills.

One of the standout elements of the research is its attention to modern challenges such as the influence of social media. The thesis discusses how informal online communication can lead to a loss of traditional formalities, impacting the ability of students to adapt their language appropriately to different contexts. It proposes innovative solutions for educators to adapt their teaching strategies, ensuring that students learn not only the theoretical but also the practical application of speech etiquette in a variety of settings.

The conclusion of the thesis underscores the critical need for continuous adaptation and innovation in teaching practices to meet the changing needs of students. The recommended methods support educators in developing students' linguistic competence, preparing them for successful interaction in both personal and professional spheres. This work serves as a foundation for further research and the development of teaching tools that align with the evolving communicative norms of modern society.

In summary, the research provides a robust framework for educators, highlighting the importance of blending traditional teaching methods with innovative approaches to nurture speech etiquette effectively among senior students, thus fostering a generation that values respectful and competent communication.